

KISKÖRÖS MÚLTJÁBÓL

A kiskőrösi történetírás hivatalos lapja — Várostörténeti folyóirat — Megjelenik kéthavonta — ISSN 2676-8461

Előfizetési árak:
Szabadon hozzáférhető
www.psvkkiskoros.hu

Felelős szerkesztő: Turán István
Felelős kiadó: Turán Istvánné
Kiadja: Petőfi Sándor Városi Könyvtár
6200 Kiskőrös, Petőfi tér 4/b

A lap szellemi részét illető közlemények
a szerkesztőséghez küldendőek:
konyvtar@psvkkiskoros.hu

A tartalomról: Turán István – A kiskőrösi Szent József plébániatemplom rövid története; Bella Tibor Zoltán – A Millennium megünneplése Kiskőrösön 1896-ban; Bella Tibor Zoltán – Paulinyi Mihály és Paulinyi Gyula pályaképe; Turán István – „Valahol Oroszországban” Ponicsán Imre tábori lelkész hadifogsága; Lapszemle – Miről írt az országos és a helyi sajtó 100 évvel ezelőtt?

A kiskőrösi Szent József plébániatemplom rövid története

De templo lapideo antiquo - A régi kőtemplomról

Amikor 1529. április 11-én Pósa István capellanus magister levélben tájékoztatta Mihály kalocsai prépostot Zenthimre, The-téthlen, Vadkerth és Kyskeres török általi elpusztításáról és a lakosság elhurcolásáról, a középkori Kiskőrös település története végét ért.¹ A 16-17. századi török világ idejéből hiányos információkkal rendelkezünk, így csupán egy 1860-as település-statisztikai leírás említi: „[...] a régi Kiskőrös felől azt kivéve, hogy csakugyan létezett, de a törökök berohanásával egészen megsemmisítettett, adatok nem léteznek.”²

Ez az állítás azonban nem teljesen felel meg a valóságnak, csupán a régészeti és írott források hiányosságai miatt rendkívül nehézkes képet alkotnunk a középkori településelőzményről. Arra a kérdésre azonban, hogy hol volt a középkori Kiskőrös központja, a választ legbiztosabban a templom helye adhatja meg, hiszen jellemzően ez volt

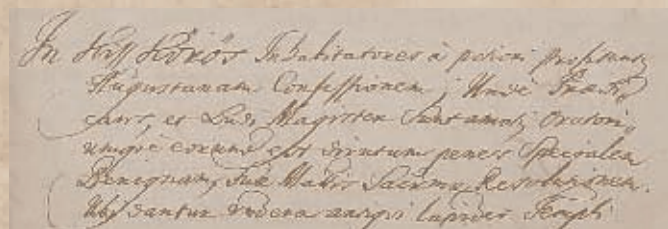
mint látni fogjuk, nem sikerült teljesen elpusztítani, leírások tanúskodnak róla, hogy az újrateremtés után is, egészen a 19. századig látszottak a falak, később az oszlopok maradványai.

Miért fontos ez a tény? Azért, mert a középkori falu legelső feltételezhető említése 1396-ból származik, Kurus *possessio*,³ tehát település illetve birtok Fejér vármegye Dunán inneni felében, a későbbi Solti-székben.⁴ A 15. század okleveleinek tanúsága szerint többször is gazdát cserélt, majd a Jagelló-korban már megjelent nevében a 'kis' előtag, Kiskewrews, majd Kyskeres alakban, jelezve, hogy volt már akkora és annyira említésre méltó község, hogy meg kelljen különböztetni a Pest megyei Nagyköröstől, illetve a többi 'névkonától'. A templomépítés így valószínűleg csak ez idő tájt, valamikor a 15. század utolsó harmadában, esetleg a 16. század elején valósulhatott meg, ez pedig a gótika időszaka, amely templomoknak az egyik fő jellemzője az oszlopsorok beiktatása a fő és mellékhajó közé, mintha a csúcsívek tartópillérei volnának. Ebből következtethetünk akár arra is, hogy mivel a város nem hagyományos falusi templomocskát, hanem gótikus oszlopos templomot tudott építeni a híveknek, a középkori

A Szent József templom az 1930-as években
(Krámer Iván gyűjteménye)

A templom elhelyezkedésének pontosításához írott forrásainkat hívjuk segítségül, továbbá rajtuk keresztül mutatjuk be a rendelkezésre álló ismeretanyagot is. 1853-ban, még a helységnévkutatás hajnalán, a városba látogatott Ráth Károly történész-levéltáros, aki egyik fennmaradt levelében azt állítja, hogy „[...] maga a kis-kőrösi katolikus templom is egy régi templomnak a romjaira építetett, és éppen ezért engedett a kalocsai káptalan is azoknak, kik e helyen építették azt. Többen ugyanis a tér közepén kívánták, [...] de a népszékbizonyítók, hogy azon [ti. a végleges helyén] téren hajdan templom ál-

Jegyzőkönyv 1733 -ból, a régi kőtemplom első újkori említése
(Internet)

a korabeli települések legfontosabb épülete. Ennek a helyszínnek a beazonosítása pedig nem lehetetlen feladat. A régi templomot,

Kiskőrös a vagyonszámba vett települések közé tartozhatott. Ennek igazolása azonban további kutatásokat igényel.

¹ Haus, Hoff und Staatsarchiv; Ungarische Akten Allgemeine Akten Fasc. 11. Konv. A. 57.

² Horváth M. Ferenc - Szabó Attila: Pest-Solt-megye 1860. évi település-statisztikai leírása, Pest Megye Múltjából 9. Budapest, 2000, 197. o.

³ MNL OL DL 8141 1396. 03.01.

⁴ Hozzá tartozott még Cebe, Szücs, és Bodoglár, mind templomos hely a régészeti leletek alapján.

A régi, 1770-es években épült Nagyvendéglő 1914-ben (PSVK HGy)

lott, s így engedett a káptalan is, és lemondott a díszesebb és tágasabb helyeni építésről.⁵ Vigyáznunk kell azonban a forrással, mert bár a keletkezési idő nincs messze a Szent József plébániatemplom építésének idejétől (1825–26), a 'népész', mint hivatkozási alap, óvatosságra kell, hogy intsen bennünket.

Vissza kell tehát mennünk korábbra, s ez is lehetséges. 1723–24-ben a betelepülő evangélikus szlovákság imaházat épített Isten dicsőségére, melyet az akkori vallásügyi szabályozások következtében a Helytartótanács a vármegye segítségével 1730-ban többszöri kísérlet után végül leromboltatott.⁶ 1733-ban, amikor a település katolikusainak száma 12 fő volt, összeírták a vármegye közsegeinek templomait, s itt a kiskőrösi fejezetnél szerepel a következő mondat: „[...] a régi kőtemplom romokban hever.”⁷ Kőtemplom (templum lapideum), nem pedig az elpusztított lutheránus fatemplom, vagy imaház (oratorium), amelyet az iratban külön említenek. Ez tehát az újrateremtés utáni első írásos emlék az egykori középkori település utolsó maradványairól.

Nem tudhatjuk biztosan, hogy a régi újjáépítéséről, vagy már egy új templom felépítéséről volt szó, de 1734-ben született egy döntés ebben a témában.⁸ Patachich Gábor kalocsai érsek köszönetét fejezte ki a Helytartótanácsnak, hogy az újonnan építendő

jankováci [ma Jánoshalma], csátaljai és kiskőrösi templomok költségeit jóváhagyták. A rendelet után hozzákezdhetek volna a katolikus templom építési munkáihoz, ám rögtön az elején problémák jelentkeztek. Az érsek ekkor panasszal fordult a tanácshoz, állítása szerint a kiskőrösi mentességért kaptak a vármegyének teljesítendő szekerkezés és a szállítások alól, pontosan azért, hogy az épülő templomon tudjanak dolgozni. Ennek ellenére nem voltak hajlandók részt venni benne. 1735. november 23-án a Helytartótanács a vármegyéhez fordult, hogy kötelezze a lakosokat, ők azonban határozatlan fejezték ki, hogy nem tudnak semmilyen mentességről. Az építkezés így nem valósulhatott meg, ami a pár évvel korábbi események tükrében a döntően evangélikus vallású lakosok szempontjából nem is csoda.⁹

Szintén 1733-ban a Helytartótanács rendeletet bocsájtott ki, miszerint a vallásgyakorlástól eltiltott lutheránusok visszatérítésére a Kalocsai Érsekség papot köteles küldeni a községbe. Az ebbe az irányba való első elmozdulás alkalmával két kalocsai szerzetes érkezett, de a térítés sikertelen maradt, olyannyira, hogy az egyiküket a hívek agyonverték, a másikat elűldözték a településről. Legközelebb csak 1769-ben történik változás, ekkor iktatták be Klinovszky Mátyást, Kis-Kőrös első római katolikus plébá-

Kimutatás a templomépítési munkálatokról 1825-ből (KFL I. 1. B - Kiskőrös Feud. vegyes 1825–26)

nosát hivatalába, de a hitközség hivatalosan csak 1773-tól létezett.¹¹

Stephanus Katona 1800-ban íródott egyháztörténeti munkájából azt is megtudhat-

⁵ Ráth Károly: Levél Pest megyei templomromokról. In: Új Magyar Múzeum, 1853, 3. évfolyam, 638–639. o.

⁶ Turán István: Egy templomrombolás háttere: a kis-kőrösi lutheránusok elleni 1726–30-as vármegyei intézkedések vizsgálata, In: Honismeret 2017/1 63–66. o.

⁷ „Ubi santur rudera antiqui lapidei Templi.” In: Borosy András: Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái. 1712–1740, V. kötet, Új sorozat V., PML, Budapest, 1994, 116. o.

⁸ Valószínűleg mind a kettő szempont volt, így épült újjá például 1744-ben a szomszédos Akasztó temploma.

⁹ Borosy András: Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái. 1712–1740, Új sorozat VI. kötet, PML, 1994, 1735–1737. ügyszám.

¹⁰ Bella Tibor Zoltán–Szedmák Tamás–Turán István: Kiskőrös története, Kiskőrös Kultúrájáért Egyesület, 2018, 79. o.

¹¹ Borosy András: Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlési iratainak regesztái 1712–40, V. kötet, PML, 1994, 3696. ügyszám.

Klobusiczky Péter kalocsai érsek
aláírása és pecsétje
(Kiskőrösi Római Katolikus Plébánia)

juk, hogy ebben az évben egy kis kápolna épült, ugyancsak a későbbi templomnak nevet adó Szent Józsefnek szentelve, aki nem mellesleg az iparosok védőszentje is, a helyi katolikus közösség tagjai pedig (akárcsak a későbbiekben) döntően betelepült felszabadult céhlegények, iparosok voltak.¹² Az eseményről 1773. március 17-én gróf Batthyány József kalocsai érsek a következőket közölte a Helytartótanáccsal: „[...] Miután Kiskőrösön a katolikusoknak a kápolna, a plébánialak és a tanítói lakás az én költségemen teljesen elkészült és istentiszteletre valamint lakásra alkalmas, plébánost és tanítót is küldtem oda. Mivel ezeknek eltartására a magas királyi Helytartótanács 1768. február 22-én hozzám küldött értesítése szerint, a plébános-

ez pedig konfliktushelyzetet teremtett. Klinovszky plébános kétségbeesett levelet írt József érsekhez 1774. március 5-én, amelyben a következő sorok olvashatók: „[...] Legkegyesebb Tisztelendő Úr! Tisztelendő Úrnak alázatos kötelességem jelenteni, hogy a Kiss-Kőrösi birtok földesura, Wattay [ti. III.] Pál újabban, a három évvel ezelőtt Kiss-Kőrösön legkegyelmesebben iskolának jelölt házat elfoglalni igyekszik, hogy ott urasági fogadót és ivót létesítsen, s közel áll hozzá, hogy ezen felül még a katolikus egyháznak épület felhúzása céljából odaadott telekből is egy nagyobb részt kihaltsón. Mégpedig azt a telket, ahová a templomot terveztük felépíteni, és tiltakozásom ellenére a parasztokkal köveket hordatott oda és lerakatta, és nem más céllal és elha-

tározással, – miként azt néhány katolikustól hallani – minthogy ama földes úr iskolának és a templomnak meghatározott helyet ki akarja sajátítani, és ott hamarosan egy kocsmát fog építtetni. Ezért tehát, a katolikusok eme félelmén osztozván, magasabb hatalomhoz fordulok, nehogy az iskola és a katolikus templom vagy akár a paróchia telke ilyenféle veszélybe kerüljön. Ezért a legalázatosabban kérem, hogy legkegyelmesebb ajánlásával maradhassak Önagyságod alázatos szolgája.”¹⁴ Az érsek Klinovszky levelének kézhez vétele után nem sokkal máris határozott hangnemen választ írt Enyingről Wattay (III.) Pálnak az ügyben. Úgy tűnik ennek már volt fogantatja, mert a vendéglő épületét végül messzebb építették fel a tervezettől, elkerül-

A templombelső a kifestést megelőzően (Kiskőrösi Római Katolikus Plébánia)

A katolikus templom kereszthajójának építése
1931-ben (PSVK HGY)

nak évi 200 forintban, a tanítónak pedig 50 forintban megszabott segély a Cassa Parochorum-ból, igen fontos lenne, alázatosan folyamodom annak a Cassa Parochorum-hoz március 1-től történő kiutalásáért.”¹³

Kiskőrös földesura az 1770-es évek második felében fogott hozzá a végül 1915-ben elbontott Nagyvendéglő építéséhez, amit eredetileg a mai templom helyére terveztek,

Pawlik Milada tanárnő, Erasmus Malczyk szalézi atya és Karol Malczyk festőművész
(Dúl László felvétele)

¹² Stephanus Katona: A kalocsai érseki egyház története I. kötet, Kalocsa, 2001, 64. o.

¹³ Stephanus Katona: A kalocsai érseki egyház története II. kötet, Kalocsa, 2003, 216. o.

¹⁴ Suba, i. m. 51. o.

ve a további vitás ügyeket. A válaszleveléből kiderül, hogy egyrészt a terület az érsek fennhatósága alá tartozik, másrészt „[...] az a hely, ahol a régi templom állt, ahol még az oszlopok most is láthatók.”¹⁵

Szintén megerősíti feltételezésünket következő forrásunk, amely már kicsit későbbi, 1810-ből származik. Leska István kiskőrösi evangélikus lelkész bibliai cseh nyelven írott történeti munkájáról¹⁶ van szó, aki szintén említést tesz „[...] a török alatt elpusztult régi Kiskőrösről, ami után semmi nem maradt, kivéve az egyetlen kőoszlopot, mely a mostani katolikus parochia közelében áll, ahogy a városházához megyünk. Az oszlop a szétdúlt templom maradvéka.”¹⁷ A korábban még meglévő maradványokat a lakosság időközben valószínűleg széthordhatta, és felhasználhatta saját építkezéseikhez. Leska leírásánál fon-

A feláványozott templombelső 1942-ben (Kiskőrösi Római Katolikus Plébánia)

A lengyel házaspár az állványon, modelljükkel (Kiskőrösi Római Katolikus Plébánia)

tos kiemelni, hogy minden korábbinál pontosabb helyszíni leírást is tartalmaz. Tudjuk ugyanis, hogy a régi, nádtetős városháza 1806-ban Balázs György községi bíró alatt épült fel, mégpedig nem teljes pontossággal, de a mai, 1893-ban felépített városháza és az 1948-as centenáriumi emlékmű közti területen. Ennek kapcsán kell bemutatnunk a legfontosabb forrást, egy Suba György által felfedezett, 1806-26 között készíthetett német nyelvű térképet, melyen a készítő egy-

résről megjelölte a városból kivezető utakat (akasztói, keceli, fülöpszállási, vadkerti), és a városházát, vele majdnem szemközt pedig berajzolta a régi templom maradványait.¹⁸

Az írott források összevetése és a térkép helymeghatározása alapján elfogadhatjuk azt az állítást, hogy a mai, 1825-26-ban felépült Szent József templom és a hozzá tartozó plébánia a középkori Kiskőrös templomának alapjaira épült, s ez által tovább őrzi a török korban elpusztított település emlékeit.¹⁹

Az új templom felépítése

A 19. század közepétől, a városba költöző mesterembereknek köszönhetően, emelkedni kezdett a katolikus lakosság száma, így a templom felépítése egyre sürgetőbbé vált. 1824 szeptemberében egy úriszék alkalmával Tejölössy István plébános tájékoztatta Kis-Kőrös mezőváros bíróját és az esküdteket, hogy Klobusiczky Péter kalocsai érsek utasítására a következő évben megkezdik a 'régóta húzódo' római katolikus templom kivitelezési munkálatait. A város esküdteinek válaszleveléből kiderül, hogy még az utolsó pillanatban is megpróbálták kitérni a dolog elől: valószínűsíthetően az evangélikus vallású előjáróság nem nézte jó szemmel, hogy Kiskőrös központjában, a városháza szomszédságában katolikus templom épülhet, míg sajátjuk a szigorú törvények miatt csak az akkori faluvégén kaphatott helyet.²⁰ Szintén ebből a levélből tudjuk, hogy a kijelölt hely a fent említett térkép alapján a régi romtól nem messze levő faluharangot is magába foglalta, s az építkezés alatt ez a harangláb eltűnt volna.²¹ Kifogásolták továbbá a Nagyvendéglő szomszédságát, tudniillik ilyen helyre nem szabadna templomot építeni, valamint a helyszín szűkös mivoltát, amely nem teszi lehetővé nagyszabású építkezés lebonyolítását. „[...] Magának az ájtatos Isteni tiszteletnek külső méltósága és ceremóniáinak gyakorlása, processionak [ti. körmenet] járása – úgy hisszük ellenkezik azzal, hogy a botrányoztató, lármás Vendég-

¹⁵ Uo. 21. o.

¹⁶ Leska István: Kiskőrös városkának és egyházának rövid története, gépelt irat, 4-5. o. Az eredeti 1810-es szlovák nyelvű szöveg magyar nyelvű gépelt változata. Fordította: Kovács Györgyné. Forrás: PSVK Helytörténeti gyűjtemény.

¹⁷ A bibliai cseh eredetiben a templomot a chram szóval írta le Leska. Ezt a kifejezést a nyelvben csakis nagyobb méretű kőtemplomra használták. Suba, i. m. 22. o.

¹⁸ Uo. 80-81. o.

¹⁹ Szándékosan nem írunk tényt, hiszen a teljes bizonyosságot csak egy régészeti feltárás tudna adni, amelyre eddig nem került sor.

²⁰ Csúpan érdekességként jegyezzük meg, hogy az Evangélikus Népiskola 1835-36-os felépülése előtt végig tervben volt egy második evangélikus templom építése az iskolaépület későbbi helyére.

fogadó tözsomszedságában légyen. [...] Meg vagyunk győződve excellenciádnak bölcs kormányáról és mély belátásáról, melynél fogva hisszük egyszersmind azt is, hogy a fent említett okoknál fogva a mostani harangláb helyén való építést a templomnak nem rendelte és nem fogja rendeltetni, mivel okaink helyes voltát a helyszínen való megvizsgálódás legjobban meg fogja valósítani [...] mindezt azért közöljük, hogy e tárgyba maga magát bővebben megnyugtanni méltóztasson.”²²

Az építkezés helyszínén azonban ekkor már nem lehetett változtatni. Ez a terület tartozott az érsekség fennhatósága alá, ezt már a korábban hivatkozott 1770-es évekbeli forrásokban egyértelművé tette az érsek Wattay (III.) Pál felé, amennyiben máshová helyezték volna az építést, azt a terület földesurával újra meg kellett volna tárgyalni, tehát a folyamat vége jelentősen kitolódhatott volna.²³ Másrészt, és ezt a források szintén alátámasztják, még ugyanebben a hónapban az érsekség megrendelte az ács- és asztalosmunkákhoz szükséges építőanyagokat: tölgyfa és fenyőfa gerendákat, dúcokat, vörösfenyő cölöpöket, zsindelyeket, vasanyagot, szegeket.²⁴

Az 1825-26-ban felépített neobarokk stílusú plébániatemplomot Szent Józsefről, Mária jegyeséről, a Szent Család védelmezőjéről nevezték el. Alapkövét ünnepélyes keretek közt maga Klobusiczky Péter érsek helyezte el, majd 1827. október 9-én a felszentelést is ő végezte.²⁵ Az átadási ünnepségről a Hazai s Külföldi Tudósítások című lap így számolt be 1827-ben: „[...] Nagyméltóságú Klobusiczky Péter kalocsai érsek Őexelenciája, saját személyében vitte végbe az új római katolikus szentegyháznak felszentelését, mely egyházi szent tételnél méltóságos

Szutsits Pál Mátyás fehérvári új püspök is jelen volt, és három kanonok urak több egyházi személyekkel tettek szolgálatot. A város részéről érsek úr Őexelenciájának tiszteletére számos lovagiak küldettek elejébe, kik lövöldözések között vezették be ezen apostoli buzgóságú férfiút, ki a templom megáldása után maga tartotta az énekes misét, és annak utána szokott buzgósággal, és ékesen szólással a temérdek sokaságú néphez egyházi beszédet is mondott, így elvégződött az isteni tisztelet ugyan Őexelenciájának nagylelkű bőkezűségé-

eltelve részesültek Őexelenciájának az érseknek nyájas leereszkedésében. Ebéd után Őexelenciája mozsarak durrogása között ismét a bevezető lovagok, és több urak által kísértetve éjszakára Vadkertre ment.”²⁶

Az elkészült templom 38 méter magas harangtoronyába az órák csak jóval később, egy nagylelkű felajánlás következtében, 1888-ban kerültek fel. Az ajándékozó Argauer Ferenc Esztergomból elszármazott iparos mester volt, aki 1904-ben a temetőben Xavéri Szent Ferenc tiszteletére kápolnát építet-

Pawlik Milada tanárnő az elkészült Czestochowai Fekete Madonna szekkével
(Kiskőrösi Római Katolikus Plébánia)

ból a jelenlévő urak és szomszédos helységek elöljárói is gazdagon megvendégeltettek. E végre egy asztal, volt a városházánál, melynél Őexelenciájával az előkelő személyek ültek, másik asztal pedig volt a vendégfogadóban, hol szinte csak válogatott vendégek voltak. A szelíd lelkű főpásztor Felséges Urunkért és az Uralkodó házáért kezdvén a borospohár elköszöntését, nyájasságával az egész gyülekezetbe vidámságot öntött, mely utóbb Tejfelessy helybeli plébános úr a jelen, és távol lévőknek rangjukhoz képest folytatta az egészség ivást. Jelen voltak pedig a nemes vármegye részéről a járásbeli tisztviselő urak, több úri nemes személyek, a helybeli tiszteletes evangélikus prédikátorok, kik mindnyájan örömezzéssel

tett, amelybe később őt magát is eltemették.²⁷ A felajánlás egyetlen feltétele az volt, hogy a továbbiakban a községnek kell vállalnia az órák karbantartási munkálatait. A toronyban található szöveg emlékeztet a nem mindennapi eseményről. „[...] Ezen toronyóra Argauer Ferenc úr nagylelkű ajándéka a kiskőrösi Róm[ai]. Kath[olikus]. templom számára főtisztelendő Drach Antal plébános úr idejében, készítette Nározsny Béla toronyórás, Budapest, 1888.” A következő évben a bejárat előtt a gyülekezet 'In Cruce Salus'

(Keresztben az üdvösség) felirattal öntöttvas feszületet állított, az egyháznak forrása nem lévén, a hívek adományaiból. Fontos kiemelni emellett, hogy a templom főoltára is a század utolsó évtizedére nyerhette el mai formáját. A felső, kisebbik oltárkép, amely a Szent Családot ábrázolja, még a 18. században készült, míg a nagybiblikat, amelyen Szent József látható a gyermek Jézussal, 1890-ben festette Jakober Károly festőművész. A maga 33 méteres hosszúságával és 12,25 méteres szélességével a templomépület egészen 1931-ig megőrizte eredeti alakját, ekkor bővítette ki az egyház a 20 méter hosszú, 12,5 méter széles és 10 méteres belmagassággal rendelkező kereszthajó megépítésével.²⁸

²¹ Kiskőrösi elöljárók kérvénye a kalocsai érsekhez. Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár, I. 1. b. Kiskőrös feudális kori vegyes iratok 1824-1825. őe.

²² Uo. A levél csak decemberben kerülhetett a címzetthez, erről árulkodik az iktatási dátum.

²³ Szintén ekkor, 1774-ben határoztak arról a kiskőrösi esküdtek, hogy a plébános részére lakot és parókiát építenek. In: Suba, i. m. 51. o.

²⁴ Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár, I. 1. b. Kiskőrös feudális kori vegyes iratok 1824-1825. őe. Áts munkáról kimutatás azon templomnak és toronyrak, mely Kis-Kőrösön újonnan építettik...

²⁵ Az érsek saját közlése egy 1831-es dekrétum alapján. KFL Kiskőrösi plébánia iratai, 1880 előtti vegyes iratok csomója.

²⁶ Hazai s Külföldi Tudósítások 1827. július-december (1-52. szám), 1827. 10. 27. 265-266.o.

²⁷ A temetőt az 1850-es években hasították ki a község határából.

²⁸ Lakatos Andor (szerk.): Mária Enciklopédia – Forráskiadvány és adattár, Kalocsa, 2015-2016, 102-103. o.

Bővítése és kifestése

Ekkorra ugyanis a hívek száma oly mértékben növekedett meg, hogy a templom már nem volt képes befogadni a sokaságot, ezért a Kiskőrösi Római Katolikus Egyházközség, 1921-től már plébániai ranggal, a kultuszminisztérium vallási és tanulmányi alapjához fordult segítségért. Tették ezt éppen időben, még a gazdasági válság kiteljesedése előtt, így a támogatás szerencsére nem maradt el. A hónapokig tartó egyeztetések és tervezések után 1931. március 28-án dr. Madarász István apát vezetésével, a térség képviselője Meskó Zoltán közbenjárására delegáció érkezett a részletek megvitatására. A megállapodás értelmében Petrovác Gyula építésmérnök tervei alapján igen hamar hozzáfogtak az építkezés lebonyolításához.²⁹ A gyorsan végrehajtott kivitelezési munkálatok miatt a felszentelő szentmisét még ugyanebben az évben, december 20-án megtarthatták. Dél előtt 9 órakor gróf Zichy Gyula kalocsai érsek érkezett meg kíséretével, akiket kellesi Melczér Gyula járási főszolgabíró mellett Borsay István plébános, a katolikus hívek nevében dr. Fék András szolgabíró és Baksa

György fogadtak, a templom belsejét pedig az Oltáregyesület és a Szociális Missziótársulat hölgytagjai díszítették fel. A szertartás során a főpásztor először a külső falakat áldotta meg, majd a templom belseje következett, csak ezután mutatta be a szentmisét. A bejárat előtt a tornyot lobogókkal vonták be, elé diadalkaput állítottak, az oltárhoz vezető úton a cserkészek, a levették és a tűzoltóság álltak díszsorfalat. A szentelés végeztével a plébánián tartott fogadást Borsay István a díszvendégek tiszteletére, amely után az

érsek és kísérete hazaindultak. Az egykorú tudósítás szerint „[...] évtizedek peregnék le, nemzedékek tűnnek el, míg megéri a földi halandó, hogy a Mindenható dicsőítésére emelt hajlék felszentelésének tanúja legyen. A kiskőrösi templomszentelés felejthetetlen emléke marad a most élő generációnak.”³⁰

Ezzel a rangos eseménnyel azonban még nem ért véget a templom újabb kori megépülésének története. A negyvenes évek elejére elkészült a ma is használt két manuális Angster orgona,³¹ 1942-ben pedig megérkezett a településre az egyházközség meghívására Karol Malczyk festőművész és Pawlik

a kiskőrösi. A Zemplén megyei mádi templomot is én festettem. Kiskőrösön is azon leszek, hogy a művészetemmel, melyet Isten adott, Istennek szolgáljak és örömet szerezzek az embereknek. A templom szentélyében a szentháromság, kongresszus, utolsó vacsora, Krisztus mennybemenetele kerül megörökítésre. A kupolában a négy evangélistát örökítem. Itt festem meg Szent Józsefet, amint Jézus segítségével dolgozik. Megfestem Jézust a gyermekek között is. Több Krisztus kép kerül még kivitelezésre. – Kérjük, mondjon valamit önmagáról. – Nagyon szegény gyerek voltam – mondja elgondolkozva. – Első gimnáziumtól

kezdvé saját erőmből végeztem iskoláimat. Sokat dolgoztam. Később szép lakásom és autóm gazdagított. Tekintélyes bankbetétem volt. Feleségem is jó mód-dal rendelkezett... Aztán egy oldalkocsis motorkerékpáron menekültünk, feleségem, bátyám és én. Egyszer csak egy árnyék rohant elénk. Német repülőgép volt mögöttünk. Csöndes imát mormoltam. A gép leereszkedett, s mikor látták, hogy menekülők vagyunk, elrepült. Nehéz pillanatok voltak. – Most csak Isten dicső munkámnak élek. Néha azonban átüt lelkünkön a lengyel tragédia. – Meddig

A templombelső napjainkban Húsvét idején (Orcsik Zsolt felvétele)

Milada tanárnő, a náci megszállás elől menekülő lengyel házaspár, akik az országban több templomot is kifestettek.³² Kiskőrösi tartózkodásuk alatt elkészítették a belső tér fali képeit, amelyek nem freskók, hanem ún. szekkkók, vagyis száraz falfelületre felvitt alkotások.

Itt tartózkodásukról, illetve a templomfestésről maga Malczyk vallott a helyi újságban megjelent rövid interjújában: „[...] – Magyarországon a második templom, amelyet festek – kezdti tört magyarsággal a lengyel művész –

tart a templom kifestése? – Öt-hat hónapig. Most angyalarcú kisdedekeket keresek ”Engedjétek hozzám a gyermekeket” című kupolaképem számára. [...]”³³

Az interjúból is kiviláglik, ám külön is szeretnénk kiemelni azt az érdekességét ezeknek a ma is meglévő falfestményeknek, hogy akárcsak a többi munka esetében, a művész az akkor élő embereket kérte fel modellnek. A felnőtt kiskőrösi katolikus előjárókról, hívekről a bibliai személyeket, a hittanra járó gyermekekről pedig az angyalok arcképeit

²⁹ MTI Napi hírek, 1931. márc. 28.

³⁰ Kiskőrös és Járása, 1931. dec. 26.

³¹ Közkedvelt kántortanítója volt az egyházközségnek Leányfalusi Károly, aki 1942-ben hősi halált halt az oroszországi harctéren. Munkássága iránti tiszteletből a karzatot ma is az ő portréja díszíti.

³² Időrendben először a hegyaljai Mád község katolikus templomát festették ki, ezt követte a kiskőrösi Szent József templom, a kiskunhalasi alsóvárosi Szent Péter és Szent Pál, valamint a felsővárosi Jézus Szíve templomok (utóbbi képeit az 1980-as években szürke festékekkel leázolták), majd a kiskunmajsai Kisboldogasszony templom, végül Budapesten a kőbányai lengyel templom. Bővebben lásd: Malczyk Károly angyalai, lengyel dokumentumfilm, 2008.

³³ Egy lengyel festőművész népe tragédiájáról beszél, s angyal arcokat keres Kiskőrösön. In: Délpestmegye, Politikai és társadalmi hetilap, 1942. május 2. 3. o.

mintázta. Malczyk motívumai közül egyértelműen kiemelhetjük Krisztus mennybemenetelét, az Utolsó vacsora ábrázolását, a Szent Család képét, továbbá az oltár feletti Szentháromság festményt, az 1938-as budapesti eucharisztikus kongresszus emlékének megörökítését a sekrestye bejáratánál, valamint egy igazi különlegességet: a Czesztochowa-i Fekete Madonnát a kereszthajó bal oldali mellékoltára felett.³⁴

A templom főoltára, felette a Szentháromság motívum, előtte a mennyezeten Krisztus mennybemenetelének ábrázolása (Papdi Sándor gyűjteménye)

A templomépület legutóbb 2014-ben kapott teljes külső homlokzat felújítást, ekkor a hívek adakozásából az orgona is megújult. Szintén ekkor vágták ki körüle az előregedett platánfasort, amelynek hála napjainkban már ismét megérdemelt figyelmet kaphat, a városközpont igazi díszeként. 2015-ben restaurálták a főoltáron található, két 17. századi, barokk, 120 cm magas, hársfából készült, könnyített faragású Szent Ambrust és Alamizsnás Szent Jánost ábrázoló szobrokat, melyek ma a templom legértékesebb alkotásainak számítanak. Az épület belsejében különösen szép látványt nyújt a négy Árpád-házi szentet, Erzsébetet, Margitot, valamint Istvánt és Lászlót ábrázoló, művészi módon elkészített színes üvegablak.³⁵ A templom búcsújára minden évben Szent József napján, március 19-én kerül sor ünnepi szentmisével és körmenettel.

Turán István

A Millennium megünneplése Kiskőrösön 1896-ban

Habár a Magyar Tudományos Akadémia által kiadott szakvélemény a honfoglalást 888 és 900 közé tette, az ünnepségek időpontjáról végül a kormány döntött. Az 1892. évi III. törvénycikk 1895-re írta elő budapesti országos nemzeti kiállítás megrendezését, de csakhamar kiderült, hogy a tervezett munkákat nem lehet addig befejezni, ezért egy évvel elhalasztották a honfoglalás ezer éves évfordulójának megünneplését. 1895. december 31-én éjfélkor országszerre harangszó köszöntötte a jubileumi évet, jelt adva ezzel az egy esztendőn át tartó ünnepségsorozat megkezdésének. 1896. április 21-én a magyar Országgyűlés a honfoglalás 1000. évfordulója alkalmából törvénybe iktatta ezt a sorsfordító történelmi eseményt:

„[...] 1. § A törvényhozás a honalapítás ezredik évfordulójának maradandó emlékekkel való megörökítése céljából elhatározza, hogy

a) Budapesten a városligetnek az Andrássy-út és a tó közötti részében a honalapító Árpádot és a nemzet egész történelmi múltját megörökítő emlékművet állít,

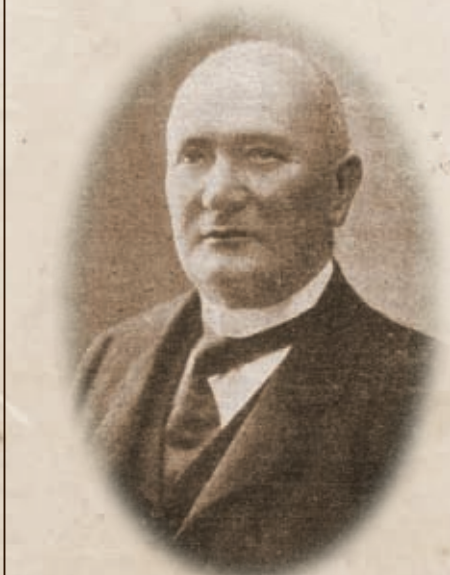
b) az ország hét különböző pontján, nevezetesen: a munkácsi várhegyen, a nyitrai Zobor hegyen, a Morva vizének a Dunába torkolásánál emelkedő dévényi várhegyen, Pannonthalmán, a zimonyi várhegyen, Pusztaszeren és a brassói Czenk-hegyen emlékoszlopokat emel,

c) Budapesten a várban a Nagy-Boldogasszonyról elnevezett koronázási templom mellett Halászbástyán Szent István király lovas szobrát állítja fel,

d) országos szépművészeti múzeumot létesít s annak gyűjteményei befogadására Budapesten alkalmas helyen megfelelő épületet emel,

e) az ország különböző vidékein 400 új népiskolát állít fel [...]”

Az ünnepi előkészületek nagy erővel folytatódtak, hiszen az állami megnyitó ideje már nagyon közel volt. Ferenc József 1896. május 2-án a Városligetben harangzúgás közepette nyitotta meg az ünnepségek központi rendezvényét, a városligeti ezredévi kiállítást. Díszmagyarba öltözött országos főméltóságok, államférfiak, művészek, a főváros és a vármegyék küldöttségei, kép-

Blázy (II.) Lajos evangélikus lelkész (PSVK HGY)

viselői kíséretében a királyi pár a megnyitó után megtekintette a fél négyzetkilométernyi pompázatos kiállítás legfontosabb pavilonjait.

Az ünnepségsorozat természetesen nem korlátozódott a fővárosra, a vidéki városok is kitettek magukért. A mai Bács-Kiskun megye több településén jelentős megemlékezéseket tartottak, például Kecskeméten, Kiskunhalason, Baján, Kiskunmajsán is ünnepi díszbe öltöztették a köztérket, és különböző rendezvényekkel tisztelegtek a magyar állam ezeréves fennállása előtt. Ez természetesen Kiskőrösön sem volt másképpen, az itt lakókban ugyanúgy fellángolt a nemzeti büszkeség. A község bármennyire is szlovák településnek számított, az itt élők mindig a magyar haza polgárának tartották magukat, s erre nagyon büszkék is voltak. A haza iránti elkötelezettségüket megmutatták 1848-49-ben, s meg fogják mutatni az első és a második világháborúban is. Kiskőrös elöljárósága így kiemelten fontosnak tartotta a Millennium méltó megünneplését.

Blázy (II.) Lajos az evangélikus lelkész falragaszokkal és külön meghívókkal hívta fel a város lakosságát, elöljáróságát, hatóságait és értelmiségét a millenniumi ünnep minél méltóbb megülésére. Létrejött egy csoport

³⁴ Visszatérő motívumaik közé tartozott a fekete madonna mellett Benczúr Gyula: Vajk megkeresztelése c. festménye is, amelyet, akárcsak a Szent Koronát, a magyarok befogadó szeretete iránti hálából festettek meg. Érdekes, hogy Kiskőrösön a királyok közül nem István, hanem Ferenc József 1914-es imádkozó alakja került a kereszthajó jobb oldali mennyezetére, mellette pedig a történelmi Magyarország képe látható, mintegy annak szimbólumaként, hogy az uralkodó Istenhez fohászkodik a Versaillesban elveszett ország újraegyesítéséért.

³⁵ A Szent Margitot és Szent Lászlót ábrázoló ablakokat Zsellér Imre üvegművész készítette el 1925-ben, míg Szent Erzsébet és Szent István ablaka 2015-ben készült el, a hívek adományaiból.

lelkes, tetterre kész polgárokból, amelynek a feladata az ünnepség megszervezése és lebonyolítása volt. A csoport vezetését Zábóji Gusztáv és Mendelényi Ede tanítók vállalták. A város vezetése szintén aktívan bekapcsolódott a munkába. Határozatot hoztak arról, hogy az elemi iskolás gyermekek millenniumi ünnepére 20 forintot, a budapesti kiállítás megtekintő községi iskolát látogató gyermekeknek pedig 100 forint útiköltséget adnak.

A budapesti kiállítás megnyitójának reggelén fellobogózták az utcákat. Már ekkor is tömegek lepték el Kiskőrös köztereit. A hölgyek nemzetiszínű hajszalagokat, az urak karszalagokat, kokárdákat viseltek. Színes falragaszokkal hívták fel a polgárok figyelmét a helyi ünnepségre. 1896. május 9-én reggel hét órára ünneplőbe öltözve, zöld gallyakkal, nemzeti színű zászlókkal kezükben, kokárdákkal a mellükön érkeztek az evangélikus, a katolikus iskolák di-

ákjai és az iparos iskola növendékei a Petőfi térre. Itt már korábban felállították Ugrik Endre helybéli festőművész Munkács várát és környékét ábrázoló nagy festményét. (Ugyan hol lehet ma ez a kép?) Az ország első Petőfi-szobra is díszbe öltözött: Babérkoszorúkkal és virágfüzerekkel ékesítették fel. A fiatalokhoz nagy számban csatlakoztak a felnőttek is. A tömeg a két evangélikus lelkész és a tíz tanító vezetésével az evangélikus templomba vonult, ahol hálaadó istentiszteletet tartottak, amelyen megjelent a település teljes vezetősége, a község apraja-nagyja. A templomot már korábban Mihályfi Lajos három diákjával: Bene Terézcel, Gáspár Terézcel és Sáfár Etelkával feldíszítette. Közösen elénekelték a Himnusz, majd Kemény János lelkész nagy ívű, hazafias beszédet mondott: „[...] Szeretett gyermekek! Ezen ünnepélynek nemes célja van, [tudni] i[llik] a hazaszeretetet szent tüze- nek ápolása. A hazaszeretet lángja lobogott e hon alapítóinak szívében, e láng melegítette azok kebleit, e láng élesztette bennük az akarat erejét s buzgóságát, e láng tette erőssé s áldozatra készké, hogy odaadók voltak e hazáért szenvedni, tűrni és érte mindenüket, sőt éltüket is feláldozni. A hazaszeretet szent tüze- nek ápolása fogja a jövőben is e hazát megtartani, emelni, védeni, azt naggyá dicsővé és tiszteltté tenni.

A hazaszeretet kedvessé, sőt imádatát teen- di annak nyelvét, annak minden intézménye- it törvényeit, annak birtokában összeforr vele életünk, s legdrágább kincsünk leszen, annyira, hogy a költővel mi is azt fogjuk mondani 'A nagy világon e kívül nincsen, számodra hely, áldjon, vagy verjen sors keze itt élned, halnod kell'. E nap, úgymint e haza ezeréves fennállásának öröm ünnepe gyűjtsa meg és élessze fel bennetek is a hazaszeretetnek láng- jait, e lángnak lobogásától hevítve szeressétek ti is e hazát, beszéljétek annak hangzatos szép nyelvét [...].

Kemény lelkész után Mihályfi Lajos tanító emelkedett szólásra. Ő is elsősorban a gyerekeket szólította meg. Beszédét a következő gondolattal fejezte be: „[...] Kedves gyermekeim! A haza szent: imádjátok, a haza dicső: tiszteljétek, a haza jószágos anya: szeressétek! Éljen a király! Éljen az ezer éves magyar haza!” A beszédek után tanulók verseket szavaltak. Többek között elhangzottak: Inczédy László: Ezer év, Czuczor Gergely: Hunyadi János, Tóth Kálmán: Ki a nagyobb, Vida József: Tatárjárás című költemények. Az énekkart Zábóji Gusztáv tanította be. A központi ünnepség 11 órakor ért véget a Szózat eléneklése után. Ezután a fiatalok az idők sorfala között az első zene- kar vezetésével kivonultak a vasútállomás előtti ligetes térre, ahol megkezdődött a dínomdánom. Négy nagy sátrat állítottak fel, de a jó idő miatt sokan inkább a szabadban

I. évfolyam.

3. szám.

1896. vasárnap, május 17.

Halas és Kis-kőrös

TÁRSADALMI HETI LAP.

Előfizetési ár:	Feladás szerkesztő és kiadó tulajdonos:	Megjelenik minden vasárnap.
Egész évre 8 kor.	Dékányi Árpád.	Szerkesztőség és kiadó hivatal:
Félévre 4 *.	Társaszerkesztő: Sáfár Gyula.	Halason, Nádor-utca Babó-főle házban.
3 hónap 2 *.		
Külső ár: 20 fillér.		

Mai számunkat méltóbban nem tölthetők be, mint a millenáris ünnepélyek leírásával.

Az ünnepet leírni nagyon nehéz, a nép lelkesedését, boldogságát, örömet papírra tenni lehetetlen, azt látni és hallani kellett, fogalmat csak úgy alkothat magának az ember. De az ünnep leírását megkísérteni kötelességünk, magunkért is, de különösen a jövő nemzedékért; hadd lássa az, hogy tudunk lelkesülni, hogy tudunk szeretni a hazát úgy mint senki más.

Az egyházak ünnepe.

A hazafias ünnep várása meg- ragadta a legzserényebb ember szívét is és városaink lelkes közönsége alig- adta valaha külső ünnepélyességével világosabb és impozánsabb módon tanúbizonyságát rajongó hazasze- retetének. A múlt vasárnap mindössze város egy felelőse olvadva imádkozik és hazánk ezeréves fennállásának dicső- tésére hálát adó fohászait szavalnak föl az egek felé.

Mindkét város a nagy naphoz méltó- diást látott és alig akadt ház, melynek homlokzatán zászló ne lengett volna. A főbb utcákon már korán reg- gel hullámozt az a nép, mely mind job- ban és jobban szaporodott.

A halasi ref. templomban 9 óra- kor órási közönség jelenlétében kez- dődött az ünnepélyi Sáfár Aron ál- tal végzett hálaadó isteni tisztelettel.

A tudós lelkész nagyszabású be- szédben emlékeztet meg az ünnepély magasztos voltáról. A Balogh László által vezetett főgymnasiunum énekkar kitűnő előadásával nagyban emelte az ünnepély fényét. Az isteni tiszteletet jelen volt a ref. egyháztanács, a vá- ros előjárósága, a négyzet testüle- teleg, a járási bíróság, kiadóbívtal, a fő gym. tanárhaza ipatestü- let, stb. stb. A római kath. templomban tíz órakor már talpalatnyi hely sem volt. Az első padsorokat díszes egyháziön- ség foglalta el, a ref. templomban isten tisztelet után a testületek is mind megjelentek a templomban.

A rom. kath. egyház énekkar- nak igen sikerült közreműködése mel- lett Vebér István plébános celebrálta az ünnepi misét gyönyörű alkalmi be- széd kíséretében.

Dalután 3 órakor az izre- lita hitközség tartotta ünnepét. Ha-

zafias előjárósága méltó fényvel és pompával ünnepelte meg hazánk e- zeréves ünnepét. A kötetlen időre a templom megtelt testületekkel és köz- önséggel, a karszalagokat előkelő köl- cönzés foglalta el. Az ünnepi szó- noklátor Veigl Hermann rabbi tartotta, kinek szép beszédét lapunk mai szá- mában közöljük.

A halasi községi népiszkola 1000 gyer- mekének ezeréves ünnepélye.

A legerősebb ifjú emberek is inga- doztak május 8-án, mert még este is oly terhes feladatok vártak az égen, melyből — a koromdús szarj — az első lába lo- gott: általános volt a vélemény, hogy a gyermekek kirándulása alkalmasabb ide- re, halasra, de május 9-én a magya- rok ismét, ki a kiskörségi megújulások is kimutatta ünnepélyes ünnepi iránti örömet, ezúttal is oly kedves időt adott, melyet az előmenyét után alig-alig mertünk re- mondálni. No hiszen! Irt is óram város- szerű. Már a 9 óra reggeli órákban sora csoportokban találkoztak a szociális- szob- dísmagyar ruhába öltözött iskolai lányok- kal, nemzeti színi jelvény, és virág börcet- nélkül természetesen képzelt sem lehetett sem fűt, sem lágyt.

Reggel 7 órakor kezdtek a fiúkat a fiúskola, a lányokat a lányiskola udvarán soraként, míg az ipariiskola növendékei az egy nevezett kataszteri iskola épületében gyűltek; egyháziak, magánok, meg- szentelt a felvonulás. Ki maga oly lágyt- nyújtott, mely teljesen megmagyarázta az- a látni — és hallani akaró orszó kiscso- nék, mely a gyermekek elhelyezkedése után az ev. ref. templomba tárták. E tempom- ekkora körömetek sokaság látni falai ka- róit, 3000 re tetsző a bent levők — úgy- annyira a kívül maradtak is.

Balogh László ének és zenetartó gyö- nyörű orgona játéka és az élm. bejöttünk nagy örömet! kezdett ének elhangzott után fölött. Sáfár Aron ev. ref. lelkész mondott egy, — más nala megszólott szíve- leiket megrátho alkalmi imát. Bejött kezd- dött az iskolai ünnepély. Zsoldos Lajos közs. isk. tanító vezénylete alatt a nyu- vendékek ép oly erőteljesen, mint szociális- énekeltek el a himnus két első versét: — Most Vári Szabó István polgármester — és szociális ének mondotta el beszédét. — Meglátott rája, hogy az 1848-49-ik évi- ladógyarváltatás kezdetén volt, de- leg- ebből úgy sima az a pompás dísz- magyar ruhá, hogy nem volt azem, mely a legmagyarázóbb meg nem akadt volna rajta és hogy azaz az árgondolt és remélt- elmondott, lelkes beszéddel egészen meg- bódította a hallgatóság apraját nagyra, az- ne csodálkozott senki. — Majd Németh József Vuk osztályos tanuló szavazta el, — Inczédy László, — Ezer év! ének költemé- nyet oly szépen, hogy az ólmasra egy lelkész éjézésen tört ki. — Következett a „Himnusz” és magyar nemzeti énekei.

című felolvasás. Ezt Szalay Zsigmond közs. isk. igazgató tartotta. Nagybuzgalma igaz- gatóknál már megcsuktak a azért jött vá- lák lelkész és hogy a felolvasás után oly farengetű „Éljen követelmény, azt tu- lajdonra annak a honfoglalás áthatót előadásának. — Az éjén megcsuktak a tekintetünk Magyarország térképén a haza 1896” című felirat elhelyezését; ezt a helyi polgármester szépen himzett feliratot Halasy Lajos közs. iskolai lelkészének ta- nítói ajándékozta. — Magyarország tér- képe csinos fényképsírával volt díszítve emelt mondta el Vajna Marián IV. osztály- os tanuló szépen csöngő hangon és értel- mesen azt a la beszédet, mely Magyar- szag természetrajzi leírását tartalmazta.

Pósa Lajos „Lobogjon a magyar zászló” című költeményét Balogh László 3. ha- ngza alkalmata, és összehangolták a Tóth Imre közs. iskolai tanító vezénylete alatt mintegy 100 gyermek oly szépen énekelte el, hogy az mag is kedves csöng az ott levők füleikbe. — Árpád és a honfoglalás című beszédet Nagy Teréz Vuk osztályos tanuló tartotta, helyes felolvasás és hang- lyozással. A magyar történelem legújabb ál- alajai-ról Pethő József közs. isk. tanító tartott felolvasást; szép heritum hangon tar- tott és átértett felolvasás kellemes éleket hagyott mindenkiben. Kacandorf József és Dobó Gábor Vuk osztályos tanítók Tóth Kálmán és Büttner Lina „Ki volt nagyobb” című költeményeket szavaltak el olyan hang- nyolozással, oly kedvesen, hogy csak azt sajnáltuk, hogy oly rövidet voltak a ver- seik. — Németh Lajos Vuk osztályos fia egy látnak mesterce talált, mert beszédét oly lelkesen, átérve, érzéssel és muszá- csöngő hangon mondotta el, hogy nem egy- ket hallgató azmi teltek meg örömlony- nyekkel.

A szö beszédet dr. Babó Mihály tar- totta. Megenged kedves főgyógy, ha bi- rálatot sem mondunk, tudja mindenké vá- rosnak, hogy ha ő beszél, egy alkalig, mint tartalmaz oly lelkész, hogy egy- alkalommal azt szeretnék, ha mind tovább beszél.

Az ünnepélyt a szent két vezénylet éneklésén fejezte be, és Zsoldos Lajos tanítóak ugyancsak kellett dirigálni, hogy a felkészült gyermek sereg épen olyan jól énekelje el, mint az első, de el is énekel- tek, hogy embe éneklésnek régen le- hetett tanuló az ev. ref. templom.

Az egy felkészített gyermek sereg ke- ves pánó után imát szavalt, és válsá- gos zászló erődben vonult ki a városra; — az egy 100 méteres sárat — a szö alkalig válsággal feloldotta, — később a város áldozatkész, ugyancsak a város állo- kaitól kezdve a kivonult 1000 főből álló gyermek sereg elindult ki. A nagy sár- oromre egy híres hort kapu a mindenké; hogy az emelkedő étergyával átkel, al- hol lehet gondolni, hogy a vendégek 10- embere nem volt képes kielégíteni a gyer- meket, mert ugyancsak élesen hívték a hűt és kenyert, és ekkor következett a feloldozás látvány, mikor polgármesterünk és tanítók egyaránt látni ragadva, szö-

telepedtek le. Két üszőt levágtak, s 11 bográcsban főzték a belőlük készített paprikást. A jóízű ebéd elköltése után a nagyjából ezer gyermeknek versenyeket szerveztek, volt versenyfutás, zsákban ugrálás, tréfás mulatságok, majd a zenekar muzsikájára táncra perdültek. Délután megjelentek a kiskőrösi úri hölgyek: Benedikty Andorné, Kemény Jánosné, Tepliczky Jánosné, Szalay Lajosné, Jakab Gézáné, M. Lábos Ferencné, Revaló Pálné, Kovács Benőné, Szalay Imréné, Safáry Gyuláné, Záboji Gusztávné, Kiss Lajosné, Körösi Györgyné, Meskó Józsefné, Zostyák Jánosné kezükben nagy kosarakkal. A délutáni uzsonnát hozták a gyermekeknek: süteményt, kalácsot, túrós lepényt, mákos patkót készítettek. A rendezvény finanszírozását a város, az evangélikus egyház, az Első Dunavidéki Takarékpénztár, a Kiskőrösi Önszegélyző Egylet, valamint a kaszinók vállalták. Másnap, május 10-én már a felnőttek volt a vezető szerep. Délelőtt fél tízkor megkondultak a harangok. Az ünneplő tömeg az evangélikus templomba sietett. A menet élén egy hatalmas nemzeti színű zászlóval a bíró haladt a községi tanács kíséretében. A feldíszített templomban foglaltak helyet Kiskőrös vezetői, a helyi társadalom teljes felső rétege a feleségeikkel együtt, a járási főszolgabírói hivatal Szilassy Elek főszolgabíróval, a királyi járásbírósal Salamon Miklós járásbíróval az élén, a királyi adóhivatal, királyi pénzügyőrség tagjai, Jakab Gáza királyi közjegyző, és a helyi polgárokból még azok, akik befértek a falak közé.

Az oltárral szemben a Honfoglalás című kép díszes másolatát függesztették ki. Mendelényi Ede tanító orgona játéka és Kemény János imája után Blázy (II.) Lajos lelkész hazafias beszédet intézett az egybegyűltekhez. Az ünnepi istentisztelet a Szózat elénekével ért véget.

A község iskoláiban szintén megemlékeztek a Millenniumról: az izraelita iskolában május 11-én tartották meg az ünnepélyt. A gyermekeknek Scher Áron tanító fejtegette az ünnep jelentőségét, utána pedig Havas tanító mondott köszönetet a nagyszámú díszes közönségnek - köztük a városi előjáróságnak - és a szülőknek, buzdítva őket gyermekeik hazafias szellemben való nevelésére. Az ünnepség után a vasúti ligetben majáliszt szerveztek a gyerekeknek. A római katolikus népiskola május 17-én ünnepelte meg a honfoglalás ezeréves évfordulóját. A gyerekek nemzeti színű lobogókkal mentek a templomba, ahol ünnepi szentmisén vettek részt. Ezután a nemzeti színű övvel és jelvényekkel feldíszített ifjak és lányok az iskolába tértek vissza, ahol Péter Imre kántortanító vezetésével színvonalas műsort adtak elő. A korabeli tudósítás külön kiemelte Szécsényi Sándor tanuló érzelmektől túlfűtött szavát, amelyről még a jelenlévő városi vezetés szeme is könnyekkel telte meg. Az ünnepséget 200 fős díszvacsora követte.

Az óvoda sem maradhatott ki a megemlékezésekből, az óvónők május 20-án szervezték meg ünnepségüket. A kisgyerekek versket szavaltak, s gyerekdalokat énekeltek.

Ugrik Endre: Önarckép, 1895
(Szilágyi Sándor gyűjteménye)

A műsor után dobszóval, zászlókkal kivonultak a vasúti ligetbe majálisozni. Május 28-án Kiskőrösről mintegy 30 főnyi kereskedőkből és iparosokból álló társaság Friderik Imre vezetése alatt utazott fel Budapestre, a kiállítás megtekintésére, július 3-án pedig Záboji Béla és Mihályfi Lajos tanítók vezetése mellett 50 elemi iskolai és ipari tanonciskolás növendék indult el a kiállítás látogatására.

Bella Tibor Zoltán

Az Ágostai Hitvallású Evangélikus Népiskola tantestülete hozzátartozóikkal 1911-ben. Felső sor B-J: Raffay Károly, Oroszi János, Urbán Mihály, Mendelényi Ede, Záboji Béla, Balogh Gyurián Pál, Vallentiny Sándor. Ülő sor B-J: Blázy (III.) Lajos, Záboji Gyula, Szilvássy Irma (Sárány Kálmánné), Tardy Edit, Kemény Erzsébet (Székely Vilmosné), Blázy (II.) Lajos, Záboji Gusztáv (PSVK HGY)

Paulinyi Mihály és Paulinyi Gyula pályaképe

Kiskőrösön az idősebb generációk, különösen a Feketehalomban felnőttek számára még ismerősen csenghet a Paulinyi név, azonban nem csupán ezért érdemes felidézni a család történetét, amely annak idején több generáció óta Nógrád megyében élt. Paulinyi Mihály szíjgyártó mester a Losonchoz közeli Tugaron (mára már bekebelezte a szlovákiai város) élt és dolgozott. Felesége, Reinhardt Zsófia igyekezett az egyre gyarapodó család minden napjait boldoggá és kiegyensúlyozottá tenni. Sorra születtek gyermekeik: Ferenc Imre 1836. március 4-én, Zsófia 1833. június 11-én, Karolina 1836. március 4-én, Mihály 1938. január 14-én, Dániel 1844. november 7-én, Paulina 1847. január 1-jén. Emília Rebeka 1850. január 7-én és János Mihály 1866. december 3-án. Mind-egyik gyermekük Tugaron született, kivéve Emília Rebekát, aki Darócon látta meg a napvilágot. A szülők, a korszakban még nem teljesen megszokott módon, taníttatták gyermekeiket. Paulinyi Dániel Selmecbányán járt az evangélikus líceumba, ahol Mikszáth Kálmán osztálytársa volt. Iskolái elvégzése után tanító lett. A Szécsényhez közeli Dolányban helyezkedett el. (A falut 1927-től Benczúrfalvának nevezték. Ekkor a nevét az ideköltözött és itt elhunyt Benczúr Gyula festőművész tiszteletére kapta, 1963 óta pedig Szécsény egyik városrésze lett.)

sokáig, mert egy gyors lefolyású betegségben Agner Mária 1877. április 23-án, 21 éves korában meghalt. A 33 éves tanító egyedül maradt kislányával, ám nem sokkal később Borovszky Mihály és Turcsányi Zsuzsanna leányát, Zsuzsannát választotta élete párjának. Az összes gyermekük Dolányban született. Mihály Géza 1878. szeptember 7-én, Gyula 1880. március 20-án, Vilma 1882. május 4-én, Kálmán 1885. január 22-én (1886. március 19-én meghalt.), Margit 1887. július 27-én, Ilonka 1891. március 2-án, Imre 1895. január 8-án (1896. április 30-án halt meg.) látta meg a napvilágot. Paulinyi Dániel a dolányi fiókegyházban a hitoktatói állást is betöltötte, amiért 11 forint 49 krajcár tiszteletdíjat kapott.

Dolányból 1897-ben Kutassóra távozott, majd 1905-től Losoncapátfalván tanítóskodott.

A mostani történet két főszereplője Pau-

Fettich Nándor régész (1900-1971)

Paulinyi Gyula első és második gyermekekkel 1935 körül (Lengyel Józsefné gyűjteménye)

Hillebrand Jenő régész (1884-1950)

Paulinyi Dániel tevékenyen bekapcsolódott a település és az evangélikus egyház életébe. Itt ismerkedett meg első feleségével, Agner Máriával, aki Szécsényben született, 1874. november 15-én itt kötöttek házasságot. 1875. november 29-én megszületett Paulina lányuk. Boldogságuk sajnos nem tarthatott

lányi Mihály és Paulinyi Gyula. Kezdjük a fiatalabb testvérrel, Gyulával, aki a tanítói oklevelet 1902. június 26-án szerezte meg Losoncon. 1902. szeptember 1-jén kezdett tanítani a Pozsony megyei Felsőszeliben. 1911-ben került a Nyitra megyei Lajosfalvára, ahol az első világháború kitöréséig dolgozott. 1915. március 15-én vonult be a császári és királyi 25. gyalogezredhez. A nagy háború idején 45 hónapig hordta az osztrák-magyar hadsereg csukaszürke egyenruháját, a majdnem négy évből pedig 34 hónapig a fronton harcolt. Hősiességét több kitüntetéssel jutalmazták. Megkapta az ezüst és bronz Signum Laudist, az I. osztályú vitézségi érmet, a Károly csapatkeresztet, majd később a háborús

emlékérmét. 1918. december 6-án szerelt le főhadnagyi rangban s tért vissza a polgári életbe. Azaz tért volna vissza, de nem volt hova, mert a volt iskolája az új trianoni határ túloldalára került. Mint állástalan és menekült tanítót a kiskőrösi állami elemi iskolához osztották be. Itt tanított egészen nyugalomba vonulásáig. Az Arany János utcában vett magának házat, később háborús szerepléséért vitézzé avatták. 1935. június 18-án tartalékos századosként léptették elő. 1940-ben két hónapra újra bevonult a hadseregbe, de rövidesen leszerelték az ekkor már 60 éves tiszttel. Felesége a kiskőrösi Hrk Ilona volt, aki 1895. május 14-én született Kiskőrösön. Nem született gyermekük. Paulinyi Gyula

1951. november 26-án halt meg szívbénulás következtében Kiskőrösön, itt is temették el. Felesége 1978. április 9-én hunyt el.

Paulinyi Mihály Gyula Paulinyi Dániel és Borovszky Zsuzsanna első közös gyermekeként született Dolányban. Az elemi iskola elvégzése után 1890-ben a Selmecbányai Evangélikus Líceumban tanult, majd 1891 és 1894 között a Besztercebányai Evangélikus Gimnáziumban folytatta tanulmányait, 1899. november 1-jétől pedig már állami rendes tanítóként dolgozott. Első munkahelye az oroszlányi evangélikus elemi iskolában volt. 1900 januárjának elején lehetőséget kapott arra, hogy apja közelébe kerüljön. A losonci elemi iskolában kapott tanítói állást, itt tanított a világháború kitöréséig.

A Selmecbányai Líceum (Internet)

Paulinyi Mihály első osztályos gyermekekkel Feketehalomban 1941-ben
(Lengyel Józsefné gyűjteménye)

1901-ben a Budapesti Tanítóképző Intézetben tartott egy hónapos továbbképzésen vett részt. A tanfolyamnak 39 hallgatója volt, akik az ország 26 vármegyéjéből érkeztek. Előadásokon vettek részt (pedagógiai lélektan, történelem-földrajz, magyar irodalom), népiskolában órákat látogattak, módszereket sajátítottak el, tanulmányi kiránduláson vettek részt, megismerkedtek az új, korszerűnek számító tankönyvekkel. Valószínűleg ez a továbbképzés volt olyan nagy hatással az ifjú tanítóra, hogy figyelme a minden napi munka mellett a történelem és a régészet felé fordult. Megházasodott, feleségül vette Eppinger Erzsébetet. 1911. augusztus 1-jén Losoncon született meg lányuk, Edit. Az első világháború kitörése az ő pályában is törést okozott. Önkéntesként vonult be a gyalogsághoz, majd végigküzdötte a háborút, őrmesterként szerelt le.

A régiségek mellett a másik nagy kedvtelése a méhészkedés lett, még a Felvidéki Méhészszövetségbe is belépett. Trianont kö-

vetően ő sem tudott, vagy talán nem is akart visszatérni „külföldre” szakadt iskolájába. Édesapja nem jött át a csonka Magyarországra, ott maradt, s tanította magyarságukhoz ragaszkodó szülők gyermekeit. Mihályt, mint menekült tanítót először Budapestre helyezték. Itt született meg 1922. október 10-én László fiuk. Ezután nemsokára Kiskőrösre költöztek, s a feketehalmi elemi iskolában kezdett el tanítani. A tanyán élő emberek hamar maguk közé fogadták. Hosszú évek során sok tanyasi gyerek került ki a kezei közül, akik később is szívesen emlékeztek vissza tanítójukra, aki bevezette őket az írás és olvasás bonyolult világába. Nemcsak gyerekekkel foglalkozott, hanem a Népművelési Bizottság által szervezett tanfolyamokon alapismereteket (írás, olvasás, számolás) tanított felnőtteknek. E mellett méhészkedésre is tanította az érdeklődőket. Többször írt szakcikket a Néptanítók Lapjába, ahol előszeretettel foglalkozott a forgalomban lévő tankönyvek használhatóságával. Fekete-

tehalomban is folytatta a méhészkedést, valamint több cikke jelent meg a Magyar Méh című újságban. Érdeklődés, hogy a tanító úr állatok preparálásával is foglalkozott. Az így kikészített énekesmadarakat és ragadozókat az iskolának ajándékozta.

A széles látókörű tanítót mindig is rendkívüli módon érdekelték a föld mélyének titkai. Az 1920-30-as években az intenzív szőlőtelepítések során mélyebben is megforgatták a talajt a parasztemberek. Ilyenkor csontok, különböző tárgyak, vagy azok töredékei kerültek elő. A tanyasi emberek tudtak a tanító úr szenvedélyéről, ezért egyre gyakrabban szóltak neki, ha a kapa vagy az eke kifordított valamit a földből. Paulinyi Mihály kiment, megnézte a leleteket, s ha úgy találta, azok múzeumba valók, jelentette a Magyar Nemzeti Múzeumnak vagy a Kecskeméti Városi Múzeumnak. Ha „közönséges” sír került elő, egy-egy koponyát, csontot, edénymaradványt az iskolája számára is megmentett. Így kerültek cserépedények, rézkarperecek, pattintott eszközök, ősi állatcsontok az iskola szertárába. 1930-ban jelentette a Nemzeti Múzeumnak, hogy a Seregélyesi dűlőben rézkori temetőre akadt, amelynek 2 sírját fel is tárta. 1930 októberében Paulinyit a kihívták egy olyan területre, ahol csontokat találtak. A tanító úr kiment, s a lelőhely megtekintése után rögtön üzent a Nemzeti Múzeumba. Hillebrand Jenő és Banner János egyetemi tanárok, továbbá Csallány Gábor, a Csongrád vármegyei múzeum igazgatója szálltak a ki a helyszínre. A régészek egyértelműen megállapították; hogy egy körülbelül 4500 éves temetőre bukkantak, amely nem csupán terjedelménél, hanem a felszínre került csontvázak sokaságánál, főképpen pedig a sírokban talált edények és más használati tárgyak kormeghatározó vonatkozásainál fogva is egyike a leggazdagabb a korai rézkori temetőknek. A feltárás egy hétig tartott. Hillebrand Jenő és munkatársa, Csalogovits József szigorló bölcsész, akiknek a feltárási munkálatoknál

Paulinyi Mihály tanító és Gyökér József fiatal gazda segédkeztek, az aránylag kis helyről 13 rézkori csontvázat emeltek ki a melljük eltemetett edényekkel, ételmaradékokkal és tárgyakkal együtt. A sírok egyike kettős volt. Minden valószínűség szerint férj és feleség-pihentek benne és ez a sír hozta meg a próbaásatás legnagyobb szenzációját. A férj csontvázának térdkalácsán ugyanis egy patinával vastagon bevont pompás rézbaltát találtak. A megtalált edényekkel a régészek most már be tudták korszakolni a megtalált rézeszközöket. Érdekesség, hogy a kiskőrösi lelet tett pontot egy hosszú vita végére, ugyanis a régészek egy része nem akarta önálló korszakként elfogadni a részkort.

1932 áprilisában Paulinyi Mihály Kiskőrös szélső házainak közelében egy jelentős avar-kori temetőt fedezett fel. Ezúttal is rögtön értesítette a Nemzeti Múzeumot, ahonnan Fettich Nándor régész utazott Kiskőrösre. Több napon keresztül ásatásokat végzett a község által rendelkezésére bocsátott emberek segítségével. A felszínre került leletek között nagymennyiségű vasból készült nyílcsúcs, csontból készült íjalkatrész, vaskard, vastőr, bronzcsat, és szíjvég volt. Az egyik női sírból díszes és értékes germán

szerecsére nem rabolták ki korábban. Az ásatásról Paulinyi jelentést küldött a Nemzeti Múzeumba. A következő év áprilisában Fettich Nándor régész Paulinyi tanító segítségével hozzákezdett a lelőhely feltáráshoz. Négy nap alatt közel száz régi sírt bontott fel Fettich egyetemi tanár a lelőhelyen, s e sírok közül különösen az előkelő avar férfiak és avar harcosok nyugalóhelyei valószínűleg ontották magukból az avarok fejlett művészi érzékét és tudását igazoló leleteket. Edények, övek, vas és bronzcsatok, bronzból készült aranyveretű szíjvégek, pitykék, fityegők, bronz-, ezüst- és arany fülbevalók, agyagból formált orsógomb, tűtartó, csonthenger, kardok, vaskések, tűzcsiholó vas, kovakő s egyéb értékes leletek mesés tömege kerül ki a gazdagabb sírokból. Az egyik csaton egy különleges ábrázolást találtak: egy emberfejű oroszlán és egy szárnyas griff marcangolt egy már összeroskadó állatot. Több sírban ácskapocsszerű koporsószegeket is találtak. A halotti máglyák és halotti torok maradványai helyenként arasznnyi magas rétegeződésben kerültek elő az ásatások folyamán. Az ásatás során Paulinyi egy Árpád-kor cserépüstöt adott át a professzornak, amelyet Cebén szőlőfordítás közben találtak. Erede-

Avar hercegisasszony almandinköves díszai az 1935-ös vágóhídi leletanyagból (PSVK HGY)

fibula került elő. Az ásatás során egy égett agyagból készült kis lószobor töredéke is előkerült, amelynek sajnos csak a mellső részét sikerült megtalálni. A régész a megtalált szobrot az avar kornál jóval régebbinek datálta.

A tanító úr 1932 novemberében a kiskőrösi - keceli határban egy újabb avar kori temetőt talált. A próbaásatások során felszínre került leletek közt ritka övdíszítmények, bronz- és ezüst fülbevalók, karperecek, gyöngyök, kések és más tárgyak kerültek elő. Egy különös, L feliratos érme is előkerült, amelyet Paulinyi tanító az egyik női csontváz bordái közül emelt ki. A nagy kiterjedésű temetőt

tileg 3 cserépüst és két vassarló volt. A tanító ezekből egy cserépüstöt, majd a két vassarlót is megszerezte.

1933-as év igen mozgalmas volt Paulinyi tanító és Fettich professzor számára, aki már szinte úgy járt Kiskőrösre, mintha haza járna. A csukástói dőlőben szarmata-jazig temetőt tártak fel. Itt Paulinyi egy olyan női sírt bontott ki, amelyben csontváz mellett két színezett zománcos fibulát, a lábnál pompásan csiszolt ragyogó bronz-tükröt, nagymennyiségű kvarc kalcidon gyöngyöt, s a gyöngyök közé ékelve díszes bronzkarikat, a könyöknél pedig anyagorsó gombokat találtak. Röviddel ezután a Pohibuj-Mackó

őzv. Paulinyi Mihályné gyászjelentése (OSZK)

nevű dőlőben is avar temetőre bukkantak. Itt próbaképpen huszonkilenc sírt nyitottak fel, amelyek egy részét egykoron sírrablók már kifosztották ugyan, de még ezekből is sok és értékes kerámiai anyag került elő. Az érintetlen sírok mélyén az ugyancsak ép csontvázak mellett temérdek fülbevalót, griff alakos övvereteket, karpereceket, tükröket, íjcsontokat, vaskéseket, övcsatokat, orsógombokat, női és férfi felszerelési és használati tárgyakat letek. Ezután a keceli Orcsik-tanya mellett találtak egy gazdag sírt, amelyben egy előkelő avar nő csontváza körül egész tárháza feküdt a becsesebbnél becsesebb s némely darabjában páratlan értékű leleteknek. Ilyenek például egy aranyozott mellboglár, közepében csiszolt üveg, két nagy bronzkarperec, filigrános ornamentikájú, remekbekészült arany fülbevalópár, aranyból kovácsolt félhold alakú csüngő, üvegyöngyök közé foglalva, ezüst szíjvég növényi ornamensekkel, díszes veretű bronzcsat, bronzgyűrű, rengeteg üvegyöngy s a csontváz lábánál talált finomművű nagy agyagbögre. 1934 decemberében Paulinyi a Szűcsi-dőlőben, Litauszki Sándor földjén avar temetőt talált. 1935 tavaszán a Vágóhíd-dőlőben megtalált avar hercegnői sír ásatása közben László Gyula szakított időt arra, hogy a Szűcsi melletti avar temetőből újabb 3 sírt feltárjon.

1935 júliusában Paulinyi tanító a Kiskőrös, Csengőd és Akasztó, községek határainak összehalmozását jelző Páterhalomnál, amelyet a környékbeli nép általában „Bolevár”-nak nevezett egy nagyméretű avar temetőt fedezett fel. A próbaásatások során nyolc avar sírt tártak fel, a csontvázak mellől meglepően nagy mennyiségű csontból készült íjlemez és dús aranyozású lemezes bronz övveretek kerültek napvilágra. Az övveretek díszítése a kettős keresztzethez hasonlított. Az ásatás során az avar sírok alatt kelta temetkezés nyomait is megtalálta. Az ebben nyugvó kelta harcos csontváza mellett agyagedényeket és egy nagy fekete agyagtálat találtak, amely tele volt állati csontokkal s volt benne egy vas tör is. A csontváz vállán, illetve vállpercén hatalmas ezüst fibula volt látható. A tanító a felfedezéséről értesítette a budapesti múzeumot. Szintén 1935-ben Paulinyi egy fülest kapott arról, hogy a Ke-

cel közelében lévő Schvacho János földjén 75 cm mélyen szőlő alá való forgatáskor egy magányos sírra bukkantak. A találók sajnos nagyon megrongálták a sírban talált aranyveretes kardot, aranylemezeit lefejtették a vasról és közben apró darabokra vagdalták. Az ezüstleletek jórészt összetörték. Paulinyi azonnal értesítette a Nemzeti Múzeumot, ahonnan régészt küldtek ki a helyszínre. Nagy nehézségek árán szedték össze a szét-szabdalt és széthordott darabokat. Az avar fejedelmi sírban még találtak 11 három élű vas nyílcsúcsot összerozsdásodva. 1936 januárjában a Csonthalom elhordása során szarmata sírokat találtak. Ezeket Paulinyi feltárta, s értesítette róla a Nemzeti Múzeumot.

1938 februárjában meghívták a Nemzeti Múzeumba a legaktívabb amatőr régészeket. Horthy Miklós kormányzó a Magyar Nemzeti Múzeum régészeti gyűjteményeinek gyarapításával szerzett érdemeikért a Signum Laudis érdmével tüntette ki dr. Bacsák György nyugalmazott jószágigazgatót, Balogh Ákos magántisztviselőt, Dombay János nyugalmazott állampénztári főtitkárát, Horváth A. János nyugalmazott tanítóképző intézeti tanárt, Lossonczy István országgyűlési képviselőt és Paulinyi Mihály nyugalmazott elemi népiskolai tanítót.

Gyermekei felnőttek. Edit lánya Szarvason

végezte el a tanítóképzőt, 1934. szeptember 14-én kötött házasságot Budapesten Balczó András kondorosi evangélikus lelkésszel. László fia a kiskunhalasi Református Gimnáziumban tanult, Zoltán fia szintén a kiskunhalasi Református Gimnáziumban tanult, majd a M. kir. József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem hallgatója volt, építész-mérnökként végzett. Nyíregyházára költözött, ahol több épület is az ő keze nyomát őrzi. Paulinyi Mihály 1938. október 1-jén vonult nyugállományba. Rövidesen Kiskőrösről Kondorosra költözött lányához, majd a második világháború alatt továbbment Nyíregyházára. Magával vitte az évek során egyre gyarapodó régészeti magángyűjteményét, amelyet majd a Nyíregyházi Jósza András Múzeum visszaszállított Kiskőrösre. Itt rendszeresen látogatta a Szabolcs vármegyei Méhészeti Egyesület rendezvényeit. Sokszor ő tartott előadást, tanácsokkal látta el az érdeklődő gazdákat. Hosszú, munkával teli élet után Paulinyi Mihály 1966. június 15-én hunyt el Nyíregyházán.

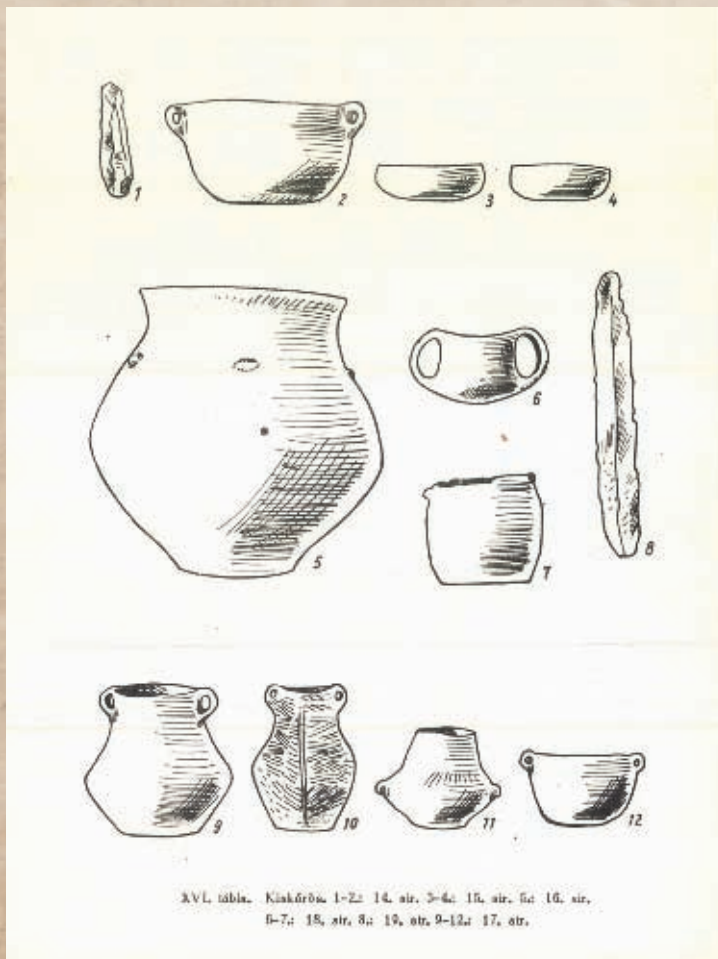
Felhasznált források:

Szlovákiai evangélikus anyakönyvek
Magyarországi evangélikus anyakönyvek
Országos Széchényi Könyvtár gyászjelentés gyűjteménye
Dunáninneni Evangélikus Egyházkerület

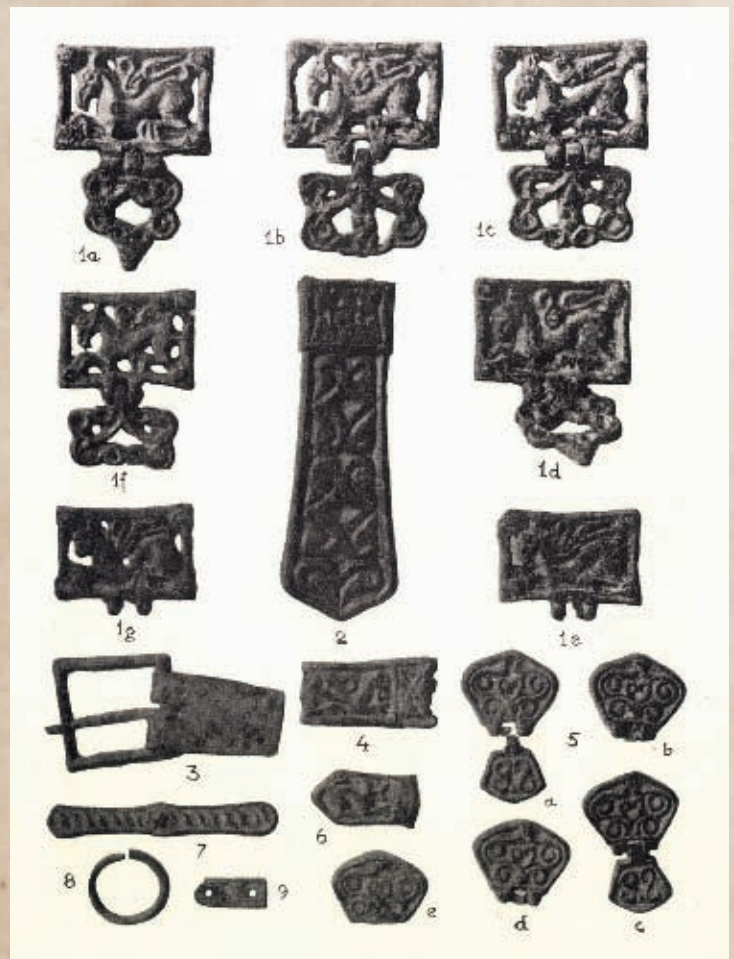
névtára, 1902

Dunáninneni Evangélikus Egyházkerület jegyzőkönyvei, 1905. augusztus
MTI Napi Hírek, 1930. október
MTI Napi Hírek, 1932. április
MTI Napi Hírek, 1932. november
MTI Napi Hírek, 1933. április
MTI Napi Hírek, 1933. szeptember
MTI Napi Hírek, 1935. július
MTI Napi Hírek, 1935. december/2
A Nyíregyházi Jósza András Múzeum évkönyve 44. Nyíregyháza, 2002.
László Gyula: A bocsai fejedelmi sír és a keceli kard. In: Horváth Attila – H. Tóth Elvira (szerk.): Cumania 4. Archeologia, Bács-Kiskun Megyei Múzeumok Közleményei, Kecskemét, 1976.
Magyar Országos Tudósító, 1938. február
Szarvasi Közlöny, 1934. szeptember 23.
Patay Pál: A bodrogkeresztúri kultúra temetői In: Régészeti Füzetek II/10. Magyar Nemzeti Múzeum - Történeti Múzeum, Budapest, 1961.
Felvidéki Méhész, 1918
Evangélikus Gimnázium, Besztercebánya, 1893
Budapesti Tanítóképző Intézet, 1901
Református gimnázium, Kiskunhalas, 1936
Nyírvidék - Szabolcsi Hírlap, 1943

Bella Tibor Zoltán

Bodrogkeresztúri kultúra népének emlékei a kiskőrösi rézkori temetőből (Internet)

Úgynevezett griffes-indás motívumok az egyik Kiskőrösön előkerült avar leletanyagból (Internet)

„Valahol Oroszországban” – Ponicsán Imre tábori lelkész hadifogsága

Lelkipásztori működésének kezdetei

Ponicsán Imre (1917-91) evangélikus lelkész nevét mind a mai napig általános megbecsülés övezi Kiskőrösön a rá még emlékező idősebb generáció körében. Talán nem is véletlenül, hiszen segédlelkési éveitől egészen nyugdíjazásáig (1940-83), majd még azt

Soproni Evangélikus Líceumba felvételizett, s amelyet 1940-ben sikeresen el is végzett.¹ Ugyanebben az évben Budapesten, a Deák téri Evangélikus Templomban Raffay Sándor bányakerületi püspök szentelte lelkésszé, utána pedig a szolgálati idő előszobájának tekinthető segédlelkési évek következtek. Így érkezett meg október hónapban Kiskőrösre, ahol a nagy múltú és nagy lélekszámú gyülekezetet ekkor Dedinszky Gyula és Kiss György lelkészek vezették. A település nem volt számára teljesen idegen, hiszen anyai nagyszülei innen származtak, sőt dédapja, Raksányi József 1824 és 1860 között Kiskőrös főjegyzője volt.²

Habár ekkor még nem sejthette, két esztendő múlva jelentős változások zajlottak le a helyi evangélikus gyülekezet életében. 1941-ben a vidéket elöntő dunai jeges árvíz miatt az egyháznak el kellett halasztania a régóta tervezett közösségi imaház építését, az addig felhalmozott építőanyagot a köz-

pedig december hónapban a presbitérium Ponicsán Imrét választotta meg. Ennek a választásnak volt két igen különleges színfoltja, mégpedig egyrészt a támogató szavazatok száma, hiszen a 31 fős testülettől mindössze egyetlen egy ellenszavazatot kapott az ekkor csupán 25 esztendő fiatalember.⁴ A másik különlegesség is ehhez, mármint fiatal korához kapcsolódik. Ugyanis a segédlelkési szolgálati idő három esztendejét Ponicsán Imre még nem töltötte ki, ezért az egyházközség a püspöki hivatalhoz fordult, hogy a fennmaradó időtől tekintsen el.⁵

A lelkész úr ugyanis igen hamar bekapcsolódott nemcsak a gyülekezet, de a község életébe is, a helyi újságba rendszeresen publikált (mai szemmel is figyelemreméltó) cikkeket, a kiskőrösi események állandó résztvevőjévé vált. Amint tehát a püspöki beleegyezés megtörtént, 1943. február 7-én a fiatalembert díszközgyűlés előtt iktatta be rendes lelkési állásába Bakay Péter főespe-

*Ponicsán Imre evangélikus lelkész
1917-1991
(PSVK HGY)*

követően is szolgált a kiskőrösi evangélikus híveket. Prédikációi mondhatni 'legendásak', a megkérdezettek teljes mértékben egybehangzó véleménye szerint különösen szépen és meghatóan tudott fogalmazni, valóban át tudta adni Isten ígéjének üzenetét a gyülekezetnek.

A lelkész úr Alberti községben látta meg a napvilágot 1917. július 21-én, az ottani kántortanító, Ponicsán Mihály és Kiss Ilona hetedik gyermekeként. Alapfokú iskolai éveit helyben végezte, majd Békéscsabára került, ahol az evangélikus gimnáziumban érettségi vizsgát szerzett. Nagyszülei ösztönzésére a

A Kiskőrösi Evangélikus Gyülekezet presbitériuma 1940-ben (Szilágyi Sándor gyűjteménye)

ségi előjáróság vásárolta meg, a felázott falú vályogépületek megmentése érdekében. 1942-ben előbb Dedinszky Gyula, majd Kiss György is távozott pozíciójáról.³ Előbbi helyére még ebben az évben Gyón községből Dr. Murányi György érkezett, utóbbi helyett

res. A közgyűlésen tiszteletét tette az egyházi vezetés mellett a kiskőrösi történelmi egyházak részéről Borsai István római katolikus plébános, és Nagy Ernő református lelkipásztor. A járási vezetés oldaláról Dr. Benedek János főszolgabíró, a községi ve-

¹ Csoporttársai közül a legmagasabbra Káldy Zoltán jutott, aki 1958-87-ig, haláláig a Déli Evangélikus Egyházkerület püspöke, valamint 1967-től a Magyarországi Evangélikus Egyház püspök-elnöke volt.

² Dr. Juhász Endre: Ponicsán Imre evangélikus lelkész életrajza, kézirat, dátum nélkül, 1. o. Forrás: Petőfi Sándor Városi Könyvtár Helytörténeti Gyűjtemény (továbbiakban: PSVK HGY).

³ Dedinszky Gyula Békéscsabára, Kiss György Szarvasra ment lelkésznek.

⁴ A Kiskőrösi Evangélikus Egyházközség jegyzőkönyvei, 1942. december 27-i közgyűlés. Forrás: Kiskőrösi Evangélikus Egyházközség irattára.

⁵ Dr. Juhász Endre: Ponicsán Imre evangélikus lelkész életrajza, kézirat, dátum nélkül, 2. o. Forrás: PSVK HGY

zetéstől pedig Varga Sándor főjegyző jelent meg. Szülőfaluja Alberti község evangélikus egyházának küldöttsége szintén jelen volt. Beszédében Ponicsán Imre meghatottan mondott köszönetet az üdvözlő szavakért, majd kiemelte, hogy „[...] *mindenki [ti. érték]mentő a maga őrhelyén, és ma különösen azoknak kell lennünk, mert csak így lehet boldogabb, és magyarabb magyar életet teremtenünk.*”⁶

Frontszolgálata és hadifogsága

Az 1944-es esztendő háborús eseményei alapján véve változtatták meg Kiskőrös történetét. A német megszállást követően a nácikkal együttműködve a Sztójay-kormány alig pár hónap leforgása alatt a halálba küldte szinte a teljes vidéki zsidóságot, így a kiskőrösi közösség csaknem egésze Auschwitz-Birkenau halálgyárába került. Legalább 422-en veszték oda.⁷

Az év második felében a front egyre inkább közeledett, majd a románok átállását követően megnyílt az út Magyarországra irányába. Kiskőröst október utolsó napján érték el a harci események, amelyek nem kevés próbatétel elé állították a lakosságot. Az evangélikus egyház igazgatólelkésze, Dr. Murányi György ezekben az embert próbáló napokban „megcselekedte, amit megkövetelt a haza”: határozott fellépésével megakadályozta a Szálasi-kabinet által elrendelt kiűritési parancs végrehajtását, megmentve ezzel Kiskőrös települést a szétszóródástól.⁸

Lelkészársának, Ponicsán Imrének más utat jelölt ki a Jóisten, a háborús időszak az ő életére is alaposan rányomta bélyegét. 1944. február 7-én házasságot kötött a szeghalmi származású tanítónővel, Sziráczky Katalinnal. Felesége már állapotos volt, amikor a lelkész úr július 21-én megkapta a katonai behívóját, így családját itthon tudva, Zentán kellett jelentkeznie az V. hadtestnél. Pár nap múlva pedig tábori lelkészként az oroszországi harcterre került frontszolgálatra.⁹ A sok nehézség ellenére a kapcsolatot az itthoniakkal ameddig csak lehetett, tartotta. Tp. A. 295. számon nyilvántartva szorgalmasan küldte haza leveleit a családnak, az egyháznak, valamint a közösségnek is. A *Délpest-megye* című hetilapban több írása is megjelent, hiszen nem egy kiskőrösi bakával volt lehetősége találkozni, így a levelezőlapokon sokszor az ő sorsukról is beszámolt.¹⁰ Mi most mégis 'A tábori lap' címet viselő cikket választottuk közlésre, hiszen talán ebben

jelenik meg leginkább az az életérzés, amelyet a szülőföldtől távol küzdő katonaeMBER érezhetett és megélhetett nap, mint nap, a háború zajában:

„[...] Kárpátokon túl, 1944. szeptember 6-án.

Idekint a fronton, távol a hátszágtól, legkedvesebb olvasnivalónk a tábori [ti. postai levelező] lap. Sokszor van alkalmam végigolvasni – cenzúrázni – a hazainduló és az otthonról érkező lapokat. Különös érzéssel tölti el az ember szívét, amikor ezeket az egyszerű fekete betűket olvassa. Nem erőltetett szavak, nem felesleges és hatásra vadászó gondolatközlések, nem is üres papiros töltelékek ezek a fekete betűk, hanem az aggódó szív üzenete a nagyon szeretett szívnek.

Idekint mindnyájan megérezzük azt, hogy egyformák vagyunk abban, hogy nem is ceruzával, nem is tintával, de a szívünkkel írunk.¹¹ Szívvel ír itt a derék magyar honvéd és a legmagasabb vezérkari tiszt is. De ha ezt lehet mondani a mi levélírásunkra, akkor ugyancsak eláruljuk azt a titkunkat is, hogy amikor megkapjuk a hazulról nagyon nehezen várt híradást, akkor a betűket, a drága kezekkel leírt szavakat nem is a szemünkkel olvassuk, hanem a szívünkkel.

Nincs nagyobb öröm itt a Kárpátokon túl, mint olvasni az otthonról érkezett sorokat. Olvasom szívvel a megszólítást. A megszólítás szürke betűin át megjelenik a hűséges Feleség arca, s már a kezdő szavak olvasásakor látom szívemmel az ő szemeit, mosolyát. Tovább olvasom. Az első mondatot végigolvasva szívvel hallom meg az ő hangját olyan határozott tisztsággal, hogy magam mellett érzem őt. Folytatom megint tovább. A következő sorok megelevenítik előttem gyermekem arcát, kicsi kezét, gömbölyű arcát, pajkosan mosolygó két szemét, virgonckodásra gyors pirinyó lábát. A következő sorokból szívemmel meglátom az otthont, a kertet, a templomot, az oltárt ahol hűséget esküdtünk, látom az utcákat, az ismerősöket, a határt, stb.

Így, szívvel olvasunk mi minden betűt, amit otthonról kapunk. Levélkiosztáskor nem is tudja kibírni senki sem azt, hogy a kézhez kapott tábori lappal szálláskörletébe siessen, s csak amikor odaér, akkor kezdje meg az olvasást. Az üzenetet azonnal el kell olvasni, ez a szív gyors parancsa, s ez minden parancsnál hatalmasabb. Leülünk a kocsitól szélére, árokspartra, fatökre, vagy szikladarabra, s mindenről megfeledkezve beletemetkezünk a sorok olvasásába.

Legszomorúbb köztünk az, aki nem kapott hazulról semmit, legragyogóbb annak a szemé, aki kezében szorongatja a jóságos, drága Feleség örömet jelentő sorait. Aki azután szomorúan vonul el levél nélkül a kiosztás után, néhány perc múlva az is már olvasni kezd. Oda szoktam menni az ilyen bajtárhoz és megkérdezem, hogy most bánatában mit kezdett el olvasni? A tegnapelőtt érkezett lapot olvasom el újból, most már éppen tizenhatodszor – hangzik a válasz. Így vágyunk olvasni a tábori lapot.

Ezt nem lehet így leírni, mert az emberi szavak, gondolatok nem hű tükörképei a szív érzésvilágának. Ezt mindenkinek át kell élnie. Otthoni szeretteink! Kiskőrösiek! Érzitek-e, hogy mit jelent számunkra az otthonról érkezett írás?

Győzelem után vágyódtok! Ehhez nagyon

Dr. Murányi György és Ponicsán Imre
1943. május 1-én a templomkertben
(Murányi László gyűjteménye)

fontos lépés a szorgalmas levélírás. Fegyverünk hatásosabban működnek, ha az otthonról mindennap kapunk egyszerű szavakkal írt tábori lapot. Ugye, ennyit megérdemlünk?”¹²

Az események ettől fogva felgyorsultak. A visszavonulások közepette a lelkész úr tartózkodási helyéről az utolsó adat november 5-én érkezett haza. Az üzeneteknek ekkor vége szakadt, és kezdetét vette egy fél évig

⁶ A Kiskőrösi Evangélikus Egyházközség jegyzőkönyvei, 1943. február 7-i közgyűlés. Forrás: Kiskőrösi Evangélikus Egyházközség irattára.

⁷ Bővebben lásd: Bella Tibor Zoltán – Szedmák Tamás – Turán István: Kiskőrös története, Kiskőrös kultúrájáért Egyesület, 2018, 246-257. o.

⁸ Uo. 240-241. o.

⁹ Dr. Juhász Endre: Ponicsán Imre evangélikus lelkész életrajza, kézirat, dátum nélkül, 2. o. Forrás: PSVK HGY

¹⁰ Többek között: Üzen a front. In: Délpest-megye, 1944. szeptember 30. 2. o.

¹¹ Valószínűleg utalás Karády Katalin – Valahol Oroszországban c. dalára.

¹² Ponicsán Imre: A tábori lap. In: Délpest-megye, 1944. szept. 16. 3. o.

tartó bizonytalanság, ugyanis ebben az időszakban csak kőszá hírek láttak napvilágot Ponicsán Imre hollétét illetően. A következőkben Dr. Murányi György igazgatólelkész levelezését fogjuk segítségül hívni, aki annak idején Ponicsán Imrével együtt, mint látni fogjuk, mindent elkövetett, hogy megtalálja, vagy legalábbis információt szerezzen eltűnt lelkészársáról.

1945. március 10-én levelet küldött Raffay Sándor püspöknek, amelyben tájékoztatta a hivatalt a kiskőrösi gyülekezet helyzetéről. Mint írta, „[...] személyi vonatkozásban tisztelettel közölhetem, hogy Ponicsán Imre lelkészársamról nov. 5-e óta semmi biztos adatunk nincsen, s nem tudjuk, hogy tábori lelkészi szolgálatában jelenleg merre lehet. Felesége velünk együtt itt maradt a gyülekezetben.”¹³ Csupán hónapok múlva derült ki, hogy alakulatával, a 27. gyalogezred ezredtörzsével visszavonulás közben szovjet fogságba esett az ausztriai Zwettl városának közelében 1945. május 14-én.¹⁴ Az értesülés szerint, ha egy nappal később ejtik foglyul őket, akkor már angol fogság jutott volna nekik osztályrészüln, ami, talán mondanunk sem kell, sokkalta több bizakodásra adott volna okot.¹⁵

Júniusban Murányi lelkész úr kérvényt fogalmazott az ország miniszterelnökehez, Dálnoki Miklós Bélához. Tette ezt alapos indokkal, ugyanis az ideiglenes kormányfőnek 1942 óta Kiskőrösön voltak nagyobb kiterjedésű birtokai,¹⁶ valamint 1945 januárjában személyesen is járt a községben, hogy

az előjárósággal tárgyaljon. Az igazgatólelkész valószínűleg abban bízott, hogy a helyi kötődés miatt Miklós Béla a segítségére lesz, és közben jár a Szövetséges Ellenőrző Bizottságnál Ponicsán Imre kiszabadítása érdekében. A miniszterelnök válaszában mindenesetre ígéretet tett rá. A forrást teljes egészében közöljük: „[...] Nagyméltóságú Dálnoki Miklós Béla miniszterelnök Úrnak, Budapest. Alulírottak, a kiskőrösi evangélikus gyülekezet egész közössége nevében mély tisztelettel kérjük Miniszterelnök Úr szíves támogatását ahhoz, hogy kimenthessük az orosz hadifogságból csaknem egy éve távollévő szeretett lelkészünket, Ponicsán Imre tart. tábori lelkészt, aki ez év május hó 14-én a 27. gyalogezred ezredtörzsével a felső-ausztriai Zwettl városánál fogságba esett.

Ponicsán Imre a fiatal magyar evangélikus lelkészek egyik legkiválóbb tagja, akit a hatalmas kiskőrösi evangélikus gyülekezet már 25 éves korában egyhangúlag hívott meg lelképásztorának 1942. év végén. Ez a meghívás kiválósága mellett bizonyosság volt arra is, hogy Ponicsán Imre kizárólag népének és gyülekezeti munkájának élt és így nyerte meg a tizenegyezer lelkes nagy paraszt gyülekezet szeretetét. Mint tartalékos tábori lelkésznek 1944 júliusában be kellett vonulnia, s itt kellett hagynia feleségét, akivel öt hónappal előbb esküdt meg, és a gyülekezetét, amelyben mindenki nagy-nagy szeretettel vette körül.

Most, amikor fogságának biztos híre elérkezett hozzánk, a gyülekezet minden tagja bízik abban, hogy Miniszterelnök Úr, mint aki már

eddig is megmutatta Kiskőrös népével való együttérzését, segíteni fog szabadon bocsátásának kieszközlése ügyében.

Népünk sok családja várja haza most hozzátartozóit, s most a lelképásztor hazavárásával kapcsolatban mindenkiben az a gondolat él, hogy ha a lelképásztor hazatér, akkor bizonyosan az övéiket is hazasegítik népünk vezetőinek bölcsessége és gondoskodó szeretete. Nagyon kérjük tehát Miniszterelnök Urat, szíveskedjék kellő intézkedésekkel hazasegíteni lelkészünket gyülekezetéhez és kis családjához, gyermekéhez, akit még nem is látott.

Ponicsán Imre adatai a következők: szül. 1917. június 21. Alberti-Irsa, anyja Kiss Ilo-
na, felesége: Sziráczy Katalin.

Kérésünket Miniszterelnök Úr szeretetével ajánlva vagyunk mély tisztelettel alázatos szolgálai:

Kiskőrös, 1945. június hó 17. egyházfelügyelő, igazgatólelkész.”¹⁷

Dr. Murányi György azonban minden bizakodás ellenére azzal is tisztában volt, hogy nem lehet elegendő ezt az egy írást elküldeni, ezért további kérvényeket is küldött, elsősorban Raffay Sándor bányakerületi püspök hivatalához, csatolva Ponicsán Imre igazolását is.¹⁸ A levél megfogalmazása a fentihez hasonló, ezért csupán az érdemben új információt nyújtó részét emelnénk ki: „[...] E bizonyos hír [ti. hogy fogságban van] vétele után természetesen úgy az egyházközség, mint lelkészársam felesége megpróbál mindent, ha csak egy mód van rá, hazasegítsük őt. Úgy gondolom, hogy az egyházi főhatóság nyomatékossabban léphetne fel a nagy kiskőrösi gyülekezet egyik lelkészének szabadon bocsátása ügyében, mint mi magunk. Bizonyosan kialakult már lassan valami rendszer abban a tekintetben, hogy milyen igazolásra és kiket bocsátanak szabadon. Azt tapasztaljuk itt is, hogy hasonló kérelmek nem mindig hiábavalók, de távol a központoktól mi nem intézkedhetünk elég gyorsan. Éppen ezért kérem Főtisztelendő Püspök Urat, szíveskedjék Ponicsán Imre lelkészársam szabadon bocsátása ügyében minden lehetőt megtenni. Minden fórum elé nyugodtan kiadható róla olyan tartalmú igazolvány, hogy soha nem foglalkozott politikai dolgokkal és különösen nem volt sem nyilas, sem németbarát. [...] Tisztelettel kérem egyben, szíveskedjék az ügyben felkérni az egyetemes egyház Felügyelőjét, hiszen valószínű, hogy a semleges követségek és a

Ponicsán Imre és Sziráczy Katalin esküvői meghívója
(Prepszent István gyűjteménye)

¹³ L. 8. 1945. Tájékoztató a gyülekezet helyzetéről. Forrás: Kiskőrösi Evangélikus Egyházközség irattára, 1944-45. év dokumentumai.

¹⁴ Habár a fentebb hivatkozott életrajz a fogságba esés helyét illetően az oroszországi Oka-folyó mentét jelölte meg, valójában ez inkább a foglyaltábor pozíciója lehetett.

¹⁶ L. 8. 1945. Tájékoztató a gyülekezet helyzetéről. Forrás: Kiskőrösi Evangélikus Egyházközség irattára, 1944-45. év dokumentumai.

¹⁶ Az Országos Vitézi Széktől kapott mintegy 80 hold területet a Páhi alatti korábbi Schwarcz birtokból. Előző tulajdonosától a zsidótörvényekre hivatkozva vették el, majd 1948-ig Miklós Béla tulajdonában volt. Schwarcz Sándor ezek után sem kaphatta vissza, nem sokra rá állami kézbe került.

¹⁷ P L. 65/1945. szám. irat 1945. június 17.-i dátummal. Forrás: Kiskőrösi Evangélikus Egyházközség irattára, 1944-45. év dokumentumai.

¹⁸ 1945. jan. 4. és 1948. okt. 31. között, a szovjet megszállást követően a politikai előélet vizsgálatának országos rendszere Magyarországon. A 15/1945. és az azt kiegészítő 1080/1945. ME. számú rendelet értelmében minden tényleges szolgálatban álló alkalmazottat igazolási eljárás alá kellett vonni.

nemzetközi Vöröskereszt útján is lehetne ten-
ni valamit az ügyben, ami nem csak egyetlen
ember megmentésének az ügye, hanem egyre
sürgősebb gyülekezeti érdek is. Mi magunk
ugyanis nem sokáig bírjuk a jelenlegi körülmények között a munkát. Közlöm egyben, hogy hasonló kérést juttattunk el Dálnoki Miklós Béla miniszterelnök úrhoz is, aki kiskőrösi birtokos, s már az egyház földügyében is tett némi intézkedést.”¹⁹

Ponicsán Imre családja körében valamikor
a fogságból való hazatérést követő években
(Dúl László felvétele)

Az igazgatólelkész úr annak idején, a teológián természetesen elsajátította a retorika és az érvelés tudományát is, ennek figyelembe vételével érdemes megfigyelnünk, ahogyan próbál szimpátiát ébreszteni a miniszterelnökben és a püspökben Ponicsán Imre iránt. Azonban emellett megpróbál más módon is hatni, s talán ezek a részek az igazán figyelemre méltók, ugyanis mindkettőjüket megszólítja hivatalos minőségükben is: Miklós Béla esetében kiemelte, hogy Ponicsán Imre kiszabadítása esetén a nép bizalmát és tiszteletét is elnyerhetné, Raffay Sándort pedig azzal igyekezett tettekre sarkallni, hogy megemlítette, a fogságban levő tábort lelkész nemcsak hogy hiányzik gyülekezetének, de maga a gyülekezeti élet hatékony működése is veszélyben van nélküle.

Minden erőfeszítés ellenére a körülmények úgy hozták, hogy a fogságba esett lelkész megpróbáltatásai ekkor még nem érthettek véget. Sőt, ezek után a levelezés is hosszú időn át szünetelt, a következő egy

évben sorsának alakulásáról nem rendelkezünk semmilyen információval. Az egyház vezetése ennek ellenére tovább folytatta a kutatást. 1946 februárjából egy egészen érdekes nyilatkozat, mondhatni igazolás maradt ránk. A kiskőrösi evangélikus gyülekezet vezetése ugyanis megkereste és arra kérte a Független Kisgazdapárt, valamint a Magyar Kommunista Párt helyi titkárait, hogy pártjuk nevében írják alá a következő sorokat: „[...] Alulírottak a kiskőrösi politikai pártok vezetői büntetőjogi felelősségük teljes tudatában, hogy Ponicsán Imre evangélikus lelkészt, aki 1917. évben született, anyja: Kiss Ilona, kiskőrösi lakost évek óta személyesen jól ismerjük. Nincs tudomásunk arról, hogy nevezett nyilas, nemzetellenes, vagy fasiszta mozgalomban részt vett volna. Nevezett egyházát és népét szerető lelkész volt, a kiskőrösi 10.000 lelket számláló evangélikus gyülekezetnek a lelkészre szüksége volna. Nevezettnek fogolytáborból való szabadon bocsátását már közérdekből is kérjük és javasoljuk.” Az aláírók Kuti Pál FKGP és Kecskés Sándor MKP titkárok voltak, alattuk szintén aláírásukkal ellenjegyezte a dokumentumot Sinkovics István és dr. Pataki Sándor főjegyző, a községi eljáróság nevében.²⁰

Még további öt hosszú hónapig, 1946 júliusáig kellett várnia az itthoniaknak, ekkor azonban a remény új szikrája éledt fel, hiszen Ponicsán Imre saját maga küldött üzenetet a távolból, elmondva, hogy a jó egészségben van. Murányi György július 29-én újra levelet fogalmazott a püspöknek, amely címet előző év szeptembere óta Ordass Lajos viselte, s akivel az igazgatólelkész akkor is, és a későbbiekben is személyes, jó kapcsolatot ápolt. Éppen ezért talán nem lehet véletlen, hogy a levél nem hivatalos minőségben íródott, valamint a javaslatok sem emlékeztetnek minket a fent bemutatott írásokra: „[...] Főtisztelendő Püspök Úr! Lelkészársam, Ponicsán Imre saját kezű értesítést küldött arról, hogy orosz fogságban, jó egészségben van. Megadta a pontos címét is.

Kiszabadítása ügyében már régebben eljárunk. A belügyminisztérium lepriorálta adatait, s minden a legjobb rendben van. A külügyminisztérium illetékes osztályán is jó kapcsolataink vannak, illetve voltak, mivel az illető most Varsóba megy. Tőle kapott értesítés és tanács alapján fordulunk most mi Főtisztelendő Püspök Úrhoz.

A külügyminisztérium már átküldte Imre iratait az illetékes orosz parancsnokhoz, Ljevuskin vezérőrnagyhoz /Bp. Bajza utca/. Ez iratokon azonban nincs rajta Ponicsán valóságos fogoly címe, csupán egy hallomás alapján közölt cím. Ide kellene tehát sürgősen

eljuttatni a következő pontos címet: U. d. R. S. S. 454. A külügyminisztériumi akta száma: 176815/1946. VII. 12.

A nehézség azonban abban van, hogy a Külügyminisztérium tájékoztatása szerint ehhez a Ljevuskinhoz illetve hivatalába magyar nem teheti be a lábát, szerezni kell egy orosz tisztet, aki az értesülések szerint egészen könnyen kijárhatná az elfekvő akta elintézését, és Ponicsán azonnali szabadon bocsátását. Itt most nincsenek oroszok, s így ismerősök sem. Az volna a kérdésünk, hogy a budapesti papság tagjai közül, esetleg a püspöki hivatal szomszédságában lévő orosz parancsnokság tisztjei közül nem ismer-e egyet-kettőt? Néhány hektoliter borral szívesen honorálnánk ennek az orosz tisztnek a fáradozását!

Elnézést kérek Főtisztelendőségedtől, hogy ilyen kéréssel állok elő, de más megoldásunk most nincsen. [...]”²¹

Mivel az irattár anyagai között a kérésre vonatkozó püspöki választ nem találtunk, így ellenőrizni sem tudjuk azt, hogy a fent vázolt lehetőség végül kiaknázásra került-e. Azonban a dolog természete arra enged következtetni, hogy akár igen, akár nem, annak írásos nyoma nemigen maradhatott. Tény azonban, hogy ugyanezen év október 17-én Ponicsán Imre fogsága véget ért. Állapotáról már ő maga számolt be Bakay Péter főesperesnek küldött levelében: „[...] Nagytiszteletű Esperes Úr! Tisztelettel jelentem, hogy oroszországi hadifogságom véget ért, s e hó 21-én Kiskőrösre – szolgálati helyemre – érkeztem. A fogságban eltöltött idő megpróbáltatás volt, s testileg legyengülve kórházból nyertem el elbocsáttatásomat a hadifogságból. Orvosi véleményezés szerint is, meg a magam meggyőződése szerint is nem tudom megkezdeni azonnal szolgálatomat, kénytelen vagyok szabadságot kérni, hogy mind testileg, mind lelkileg felkészülhessek lelkési teendőim elvégzésére, s ezért legyen szabad betegszabadságot kérnem Nagytisztelendőségedtől. [...]”²²

Kiskőrös népszerű evangélikus lelkésze nyolc hónap katonai szolgálat és másfél év hadifogság után végre hazatérhetett. Az eltelt évek nem múltak el nyomtalanul, erre utalnak Ponicsán Imre előbbi szavai is, mindazonáltal a végkimenetel még így is szerencsésnek mondható, ebben pedig valószínűleg nagyon nagy szerepe volt az itthoniaknak, feleségének és Dr. Murányi György igazgatólelkésznek, akik, amint a bemutatott forrásokban is olvashattuk, valóban minden követ megmozgattak annak érdekében, hogy a lelkész úr minél előbb hazatérhessen.

Turán István

¹⁹ L. 67/1945. szám. irat 1945. június 17.-i dátummal. Forrás: Kiskőrösi Evangélikus Egyházközség irattára, 1944-45. év dokumentumai.

²⁰ L. 144/1946. sz. irat, 1946. július 29-i dátummal. Forrás: Kiskőrösi Evangélikus Egyházközség irattára, 1946. év dokumentumai.

²¹ 355/1946. sz. irat 1946. október 25-i dátummal. Forrás: Kiskőrösi Evangélikus Egyházközség irattára, 1946. év dokumentumai.

Miről írt az országos és a helyi sajtó 100 évvel ezelőtt?

Egy rendes sajtótermék általában rendelkezik lapszemle rovattal, ennek mintáján pedig mi is megpróbálkozunk egy múltbeli eseményeket a korabeli nyomtatott sajtón keresztül bemutató állandó fejezettel, ahol az országos és a helyi lapok hasábjain megjelent cikkek és rövidhírek is terítékre kerülnek. Érdekes megfigyelni rajtuk keresztül nemcsak az éppen aktuális témákat, eseményeket, de a korabeli nyelvezetet, vagy az elmúlt száz esztendőben alaposan megváltozott újságírást, mind a stílust, mind az etikát tekintve. Az egyes bemutatott írásokat a közérthetőség kedvéért mai nyelvre ültetjük át, illetve ahol szükséges, a végén megjegyzéssel látunk el.

E számunk rendhagyó lapszemléjével igyekszünk felidézni a 100 éve létrejött Magyarországi Tanácsköztársaság kiskőrösi tevékenységének kezdeteit. Folytatása következik.

Az országos lapokból

„[...] **Pestvármegye földműves proletárjaihoz. Földművesszegények! Testvéreink!** A kapitalisták világa összeomlott. A burzsoázia alétan hever lábaink előtt. A győzelmes proletariátus a rablott vagyontokat elkobozta. A földet, a bányát, a harácsolts kincseket a proletár állam javára foglaltuk le. Akik arcuk verejtékével a földet áztatták és dolgoztak a földek gyomrában, vagy a műhelyekben sorvasztották izmaikat: nem szolgák többé! Földművesszegény, katona, törpebirtokos, ipari és szellemi munkás eddig a nagytőkét szolgálta. A proletár szolidaritás csodákat művelt. Az öreg föld kifordult a sarkaiból. A dolgozók kezébe került a hatalom, és ezzel minden, amit a burzsoázia bitorolt.

Testvéreink! Földművesszegények, hozzátok szólunk kérő szóval, komoly intellemmel. Budapest proletariátusa szabadította meg láncától a magyar proletariátust. Földet szereztek a földnélküli proletároknak. Romokba döntötték a régi átkos rendszert, amely vérünket szívta, munkaerőnket, életünket szivattyúzta. A romok helyén a világforradalom első katonái, a főváros ipari proletárjai most két kézzel az új világ felépítésén dolgoznak. Ruhát, ipari és mezőgazdasági felszereléseket, cipőt készítenek a mi számunkra, hogy szükségét többé ne szenvedjünk.

Rajtatok a sor testvéreink, hogy megmutassátok, mire képes a föld népe. Nem szabad nélkülözniük azoknak, akik felemeltek minket a szolgák sorából. Ölelkezünk velük és forrjunk össze abban a szent elhatározásban, hogy nem engedjük többé nyakunkat járomba szorítani. Minden a dolgozóké, a kizsákmányoló herék pusztuljanak! A termelés folytonosságát biztosítanotok proletárkötelesség. Egy darab föld se maradjon megműveletlenül. Rongylelkű bitang, aki ellenforradalmi törekvések szolgálatában a földmunkást a munka abbahagyására izgatja.

Ne tűrjétek, hogy a fölös készleteket akárki eldugdossa. A Közellátási Népbiztosnak és a Vármegyei Direktóriumnak rekvirálási rendeleteit tüzzel-vassal hajtsátok keresztül! Fogjátok fölön a gazokat, akik inkább meg-

fulladnak a saját zsírjukban, semhogy a ti ipari munkás testvéreitek egy harapás kenyérhez jussanak. Minden községben, városban össze kell gyűjteni a készleteket, amelyekből elsősorban az illető község, város, azután a járás ellátatlan szegényei kapják a nekik járó fejadagokat, és ezek kielégítése után a megmaradó feleslegeket a főváros proletárjai részére adjuk. Akik a legtöbbet szenvedtek a proletárság uralmának kivívásáért [tkp. a hatalomátvitel egy puccs keretében zajlott le], azokat nem szabad koplaltatni. Az ország legtöbb részében a főváros proletárjainak ellátása érdekében nemes vetélkedés indult, Hajós községbeli elvtársaink a közeli napokban egy vagon élelmiszert hoztak Budapestre. Testvérek! Elvtársak! A vörös vármegye proletariátusa biztosan kitesz magáért.

Pestvármegyei Direktórium”/Megjelent a Pestvármegyei Direktórium Hivatalos Lapjában, 1919. április 22-én/

Megjegyzés: Ebben a két hónapban nem találunk olyan hosszabb híradást az országos lapokban, amely kizárólag Kiskőrösre koncentrált volna, ezért választottuk a vármegyei vörös direktórium kiáltványát. Emellett számos tényt szűrhetünk le az írást olvasva: a legnagyobb probléma továbbra is a közellátás helyzetének megoldása, azonban a Forradalmi Kormányzótanács egy egészen újfajta propagandával próbálta ösztönözni a lakosságot élelmiszer készleteik rendelkezésre bocsátására, akár azáltal, hogy a nincstelen szegényparasztoknak előkelő helyet kínált az új ”társadalmi szerződésben” a többiek kárára. Nyilvánvaló a célközönség, hiszen a régióban leginkább ők voltak többségben a munkásosztállyal szemben. Fontos kiemelni, hogy a katonai rekvirálások, lefoglalások a háború utolsó évében állandósultak, a jegyrendszer nem működött, így a parasztember természetesen inkább elrejtette megmaradt gabonáját. A Károlyi-féle népköztársaság alatt ellenben megindult a batyuzó kereskedelem a főváros irányába, ebben az időben inkább az élelmiszer helyben tartása volt a nehéz feladat a hatóságok részére. A kommun kénytelen

volt szembenézni a közellátási helyzet megoldatlanságával, és az egyre inkább előálló kényszerhelyzettel, ezt pedig újra rekvirálásokkal és erőszak alkalmazásával kívánta elérni. Kudarcuk e téren jelentősen hozzájárult a bukáshoz.

A helyi újságból

„[...] **A mi halottunk.** Peics Pál temetése. A tavaszi nap arany sugarai hintik be a hideg földet, s mi temetésre készülünk. Alig múlik el 2 óra, s már a temetésen részt venni óhajtok tömege lepi el az iskola környékét, pedig mindenki tudja, hogy Peics Pál temetése csak 4 óra felé lesz.

A pesti garázdálkodó tengerészeknek esett áldozatul, védvén Kiskőrös község közönsége érdekében a közrendet. Fegyverrel ugyan, de békés szándékkal ment a lövöldöző tengerészek közé, hogy lecsillapítsa őket, a gyilkos revolverét bal kézzel elkapta, így történt, hogy négy lövés közül egy sem találta. De egy másik minden szó nélkül hasba szúrta, erejét vesztvén összerogyott, s amikor már ennek következtében védtelen lett, kapott még több bajonetszúrást, ami rögtöni halálát idézte elő.

A hivatalos boncolás pénteken délután ment végbe, aminek végeztével a holttestet koporsóba tették és a vasúti nemzetőrség kísérete mellett a 86-osok [ti. gyalogezred] lakására szállították. Az egyházi szertartás végeztével a szomorú menet megindult a katolikus temető felé. Elöl a nemzetőrök, utánuk Molnár Ferencz bandája, és oly hatalmas tömeg, mint amilyen Kiskőrösön még temetés alkalmával nem jött össze soha. Mondhatjuk, hogy ott volt az egész város, pedig sem rokon, sem baráti kötelék nem fűzte össze a megboldogultat senkivel.

Életét Kiskőrös közönségéért áldozta, az ő nyugalmaért, az ő biztonságukért szenvedett hősi halált. Áldozat lett, halott lett, míg élt rövid ideig volt a mienk, de örökre az maradt, örökre a mienk, Kiskőrös egész közönségé. Az a hatalmas menet is, amelyik utolsó útjára kísérte, azt bizonyítja, hogy a Peics Pál elhunyt miatti bánatot mindnyájan őszintén érezzük.

A temetőben Molnár Géza főhadnagy búcsúzott el a kötelességtudó, pontos katonától, aki – bár horvát születésű volt – a háború végeztével nem ment haza szerb uralom alá, hanem inkább az ifjú magyar köztársaságnak akart polgára lenni. Fájdalom – már csöndes halottja! Nyugodjék békével!”/Megjelent a Kiskőrös és Járása 1919. március 2-i számában/

„[...] **Történelmi nagy idöket élünk!** Minden perc, minden óra, minden nap mérföldes lépésekkel viszi, ragadja magával Magyarorszag sorsának szekerét. És mi fanatikus hittel hisszük, bizó lélekkel reméljük, hogy ez a mérföldes rohanás nem hátra, de előre történik. Alig vagyunk képesek az egymásra torlódo eseményeket olyan figyelemmel kísérni, amit a jelen történelmi idöknek minden perce megérdemel. Úgy vagyunk, mint a régi módi panorámákban, ahol lázas sietséggel szaladtunk az egyik nagyító üvegtől a másikig, hogy minél előbb gyönyörködhessünk, ha csak futólag is, a változatosnál változatosabb képekben.

Elkünk mohó szomjúsággal issza a szép és sértetlen, területében csonkítatlan Magyarország megvalósulásának üdítő forrásvizét, s arcunk pirosra pirul, mint a világszabadságot hirdető piros lobogó, az igazi egyenlőséget lép-ten-nyomon előtérbe lépő nagy eseményeitől.

Ma már nincs elnyomó, ma már nincs elnyomott, s a küzdő proletárság egymást megértve tudja, hogy a történelmi napok megteremtésének nagy munkája minden proletárnak, lett légyen a kérges kezű földmunkás, füstös, zsíros zubbonyú ipari munkás, vagy az iroda levegőjétől sápadt arcú fejmunkás, nyomorgó hivatalnoki osztály: közös, megértő és kitartó küzdelemből származó eredménye.

A népjogokért s az osztályuralom ellen soha nem lankadó kitartással küszködő két hatalmas párt, a szociáldemokrata és a kommunista párt egyesült [ti. Magyarországi Szocialista Párt néven] ezért a közös és magasztos cél eléréseért, hogy a hitszegők által halálra szánt, földarabolt Magyarországot az egész világ proletárjainak segítő kezével újra egygyé kovácsolják össze. És mi bízunk az egész világ proletárjainak szent együttérzésében, hogy az eszme testet ölt, s az újra egységesé lett Magyarországon boldog lesz minden ember, akit az Isten eredetileg egyformának teremtett, de az emberi gyöngeség adta előjogok különbözővé tették.

Amit nem tudtak soha megcsinálni, mert nem is akartak a kiváltságosak, azt megcsinálta az elnyomott proletárság: ma egyik vagyunk mindannyian, ma testvérek vagyunk, s ma közös az érdekiünk: szabadbá, boldoggá, gazdaggá tenni az országot, s annak minden polgárát egyenlővé. Aki pedig ezt nem akarja – az pusztuljon, de mentül előbb, hogy bűzös lehelete meg ne fertőzhesse az egyenlőségnek balzsamos levegőjét.

A történelmi napok szellője Kiskőrösön is egységes tábor felett lengeti a piros zászlót. Múlt vasárnap alakult meg a 10 tagú direktórium (munkás, földművelésszegény és katonatanács). Ez a 10 tagú tanács vette kezébe a város vezetését, s hisszük, hogy ez a lépés bevezetője egy hamarosan eljövendő boldogabb korszaknak. Végül itt közöljük annak a 10 kiskőrösi elvtársnak a nevét, akiket a nép egyhangú

bizalma ruházott fel olyan jogokkal, mellyel Kiskőrös boldogabb jövőjét vannak hivatva megalapozni: Laczkó János, Márkó Mihály, Kovács Imre, Viczián Mihály, Pálinkás János, Kiss István, Viczián Lajos, Turán András, dr. Schwarcz Ferenc, és Rimár György.

Erőt, kitartást, egyetértést és munkakedvet kívánunk a magyar tanácsköztársaság (sic!) kiskőrösi munkástanácsának!” /Megjelent a Kiskőrös és Járása c. hetilap 1919. március 30-i számában/

Megjegyzés: Kiskőrösön a Kommunista Magyarországi Pártja helyi szervezete ekkor még nem létezett, ezért a tagságot jórészt a Magyarországi Szociáldemokrata Párt helyi funkcionáriusai alkották. A váratlan budapesti puccs után a direktórium megalakulása sem kezdődhetett meg azonnal, csupán március 23-án alakult meg a testület. Az ún.

káderhiány végig jellemző maradt, lévén Kiskőrösön ipari munkásságra támaszkodni nem lehetett, az agrárszocialista mozgalom pedig ugyan jelen volt, de csupán igen minimálisan. Tulajdonképpen mindössze ketten, Viczián Lajos és dr. Schwarcz Ferenc ügyvéd voltak nevezhetők kommunista helyi vezetőnek, igaz, ők is a szociáldemokrata pártból kerültek ki, de annak az ún. balszárnyáról. A bizalom viszont soha nem erősödhetett meg a parasztemberek és az új hatalom között, ebben pedig leginkább a földosztás elmaradásának és a vallásos nevelés kvázi betiltásának jutott a legfontosabb szerep.

„[...] **Tanácsválasztás.** Vasárnap tartották meg Kiskőrösön a földmívesek, munkások és katonák tanácsa választását. Egész nap nagy érdeklődés mutatkozott a választás iránt s a szavazatszedő bizottságok előtt még a délutá-

ni órákban is volt szavazó. Az 50 tagból álló tanács s a jelöltek mindnyájan nagyszámú szavazatot kaptak. Szép számmal vannak a tanácsban fejmunkások is, ami annak a jele, hogy a proletárság, legyen az földmunkás, ipari, vagy szellemi munkás – megértve a kor intő szavát – összefogtak, vállalt vállhoz vetve munkálkodnak a proletár uralom megszilárdításán.

Azok pedig, akik a nép bizalmából bekerültek a tanácsba – tartsák kötelességüknek minden igyekezetükkel s minden tehetségükkel azon munkálkodni, hogy a község fejlődését előmozdítsák. Ez a korszak a munka, az alkotás és a teremtés korszaka. Vegye ki mindenki a részét a munkából, mert Magyarország nem a henyélők, a semmittevők országa, hanem a dolgozó, munkálkodó proletároké.

A megválasztott tanácsstagok névsora a következő: Maglódi Pál, Viczián János (Fábián veje), Rimár Pál (Torgyik veje), Ribárszki György, Laczkó János [...] Melczér Gyula, dr. Schwarcz Ferenc.” /Megjelent a Kiskőrös és Járása c. hetilap 1919. április 13-i számában/

Szava. nap.

A munkások, katonák és földművesek kiskőrösi helyi tanácsába a következő tanácsstagokra szavazott:

1. Laczkó János	28. Dul Endre
2. Fehér János	29. Kis István (pépszé)
3. Kovács Imre	30. Albrecht Gizella
4. Márkó Mihály (Gáspár veje)	31. Soló Jánosné
5. Dr. Schwarcz Ferenc	32. Kis Tóth Pál
6. Viczián János	33. Danis István (földműves)
7. Litavszki Sándor	34. Maglódi Pál
8. Rimár György	35. Irászló Mihály
9. Danis Pál (földműves)	36. Cuvila Pál
10. Barkóczi János	37. Viczián János (Fábián veje)
11. Pohankovics István	38. Rimár Pál (Torgyik veje)
12. R. Tóth János	39. Litavszki János (nőnem)
13. Bádog István	40. Ribárszki György
14. Varga Sándor	41. Krizsan András
15. Garas István	42. Gólogi István
16. Opavszki Pál (földműves)	43. Földi Pál
17. Viczián Mihály	44. Laczkó Pál
18. Turán András	45. Farkas Károly
19. Andrus Imre	46. Pohankovics István (Martinkó veje)
20. Kovács Vilmos	47. Orosz János (Jancsó-veje)
21. Gáspár András	48. Szabó István (Szudmál veje)
22. Haskó János	49. Hruka Pál (Pálcseki veje)
23. Kis István	50. Melczér Gyula
24. Salamon Gyula	
25. Lengvári Zsigmond	
26. Pohankovics István (Kerekesméri veje)	
27. Márkó Pál (földműves)	

Szavazólap, 1919-ből (PSVK HGy)

Megjegyzés: A szavazólapon található 50 jelöltből mindannyian bekerültek a munkás-tanácsba, amely így egy igencsak heterogén testület lett, mind politikai, mind társadalmi tekintetben, elég csak megpillantanunk a korábbi és későbbi főszolgabírónak, Melczér Gyulának a nevét a listában. A végrehajtó hatalmat jelentő direktórium esetében ilyen már nem történhetett meg. Csúpan érdekességgé érdemes észrevennünk az ún. zárójeles azonosító megjegyzéseket. Utcanevek ebben az időben Kiskőrösön a Kossuth és Petőfi utcákat kivéve nem léteztek, ezért az azonosítás hagyományos eszközével éltek a lakosok, jelen esetben kinek mi a foglalkozása illetve ki kinek a veje alapján.

„[...] **Még mindig gondolkoznak, még mindig haboznak, még mindig spekulálnak, s az úgynevezett 'bölcs megfontolás' (?) álláspontján állnak igen sokan, hogy vajon belépjenek-e a szocialista pártba, vagy ne?** Alattomban sugdosódnak, szaglálózhatnak, mint a jó vizsla, vajon nem éreznek-e idegen szagot a pusztában, amely idegen szag a szociális alapon álló társadalom felbomlását jelezné? Nyíltan nem mernek szembehelyezkedni a régi rothadt és már rombadőlt társadalom romjain épült ifjú, erős és hatalmas szociális társadalommal, mert tudják, hogy mint hatalmas porölycsapás zúdulna a fejükre az eddig elnyomottak, kiszípolyozottak vasökle! De alattomban mindent megkísérelnek, hogy aknamunkájukkal aláássák a szilárd alapot. [...] Ho-hó! A bibliai csodák korszaka lejárt. A régi romlott rendszer oly mélyen van eltemetve, olyan nehéz kő van a sírra hengerítve, s olyan megbízható örök – a munkásság, a dolgozó nép vasökle – örködnék a sírnál, hogy onnan ugyan nem lesz feltámadás soha, de soha! [...]” /Megjelent a Kiskőrös és Járása c. hetilap 1919. április 20-i számában/

Megjegyzés: Lett.

„[...] **A Forradalmi Törvényszék ítéletei.** A kiskőrösi Forradalmi Törvényszék elítélte: Szilágyi Mihályt nyilvános rendzavarásért 10000 K[orona], Szabó Istvánt a szocialista párt megsértéséért 2000 K, Tényi Istvánt és Cserni Istvánt nyilvános rendzavarásért 1000-1000 K, [...] Kisa Istvánt szesztilalom megszegéséért 2000 K, [...] Orcsik Mihályt nyilvános rendzavarásért és szesztilalom át-hágásáért 10000K [...]” /Megjelent a Kiskőrös és Járása c. hetilap 1919. április 20-i számában/

„[...] **A szőlészeti és borászati osztály politikai megbízottja a borértékesítésről.** [...] Weismayer Márk a földművelésügyi népbiztosság [...] politikai megbízottja a következő kijelentést tette: A szőlőtermelést, mint a Tanácsköztársaság fontos bevételi forrását, a kormányzótanács a jövőben is fenn akarja tartani és fejleszteni kívánja. Az értékesítést a tanácskormány nagy részben kivitel formájában kívánja megoldani. A kivitel vagy csemegezőllő, vagy bor, vagy más szőlő (sic!), vagy bortermék alakjában fog történni. [...] A szőlőművelés előmozdításáról a napokban rendelet fog megjelenni, mely szerint megokolt esetben előleget is adnak majd a szőlőművelés költségeire. Az alkoholtilalom folytán igen nagy szerepe lesz a csemegezőllő eladásának és a must különböző alakban való konzerválásának.” /Megjelent a Kiskőrös és Járása c. hetilap 1919. április 27-i számában/

Megjegyzés: Sokan nem tudják, de akár csak később az Egyesült Államokban, a Kommün alatt is rendkívül szigorú országos

szesztilalom volt érvényben, amely, mint a fentebb látható ítéletek is mutatják, egyáltalán nem aratott osztatlan sikert, pláne nem egy olyan településen, amelynek az utóbbi 20 évét egy szőlő és borkonjunktúra határozta meg.

Rövidhírek a helyi újság hasábjairól

„[...] – **Népgyűlés.** A szociáldemokrata párt vasárnap délután látogatott népgyűlést tartott a Szarvas fogadó előtti térségben. A gyűlés főszónoka dr. Schwarcz Ferenc, a párt helybeli titkára volt, akinek magvas fejtegetéseit mindvégig állandó nagy figyelemmel hallgatta a több száz főre menő tömeg. Felhívjuk a nagyközönség figyelmét arra, hogy ilyen népgyűléseket minél számosabban látogassák, mert ott nem csak a politikai helyzetről nyerhetnek tiszta képet, de a sok tanulságos beszédből okulást és tapasztalatot is szerezhetnek.” /Megjelent a Kiskőrös és Járása 1919. március 2-i számában/

„[...] – **Megindult a borüzlet.** Hónapok óta szünetelt a borvétel. A bizonytalan politikai helyzet miatt óvakodtak borkereskedőink a borvételtől. Úgy látszik a helyzet kezd javulni, mert a borkereslet mind nagyobb arányokat ölt. És az árak is megfelelőek, úgy hogy a termelőinknek nincs okuk panaszra.” /Megjelent a Kiskőrös és Járása 1919. március 2-i számában/

Megjegyzés: A Tanácsköztársaság kikiáltása után (március 21.) teljes, még az amerikaiainál is szigorúbb szesztilalmat vezettek be. A kereskedelem tehát nem sokáig „ölthetett nagyobb arányokat”.

„[...] – **Húsárak megállapítása.** A Nemzeti Tanács a húsárakat egyetértőleg a mérsárosokkal a következőképpen állapította meg. Marhahús kilója 12 korona, borjúhús kilója 12 korona. Egy háztartás 2 kiló húsnál többet nem vehet.” /Megjelent a Kiskőrös és Járása 1919. március 2-i számában/

„[...] – **Böjt.** Kedden véget ért az elég hosszú farsang, s ránk köszöntenek a böjti napok. Az elmúlóban levő farsang ellen nem lehetett panasz a leányoknak, mert alig volt olyan nap, amelyiken 4-5 esküvő nem lett volna. Azok a leányok, akik kimaradtak a mostani farsangból, — vigasztalódjanak azzal, hogy lesz még farsang, s maradt még legény is elég.” /Megjelent a Kiskőrös és Járása 1919. március 2-i számában/

„[...] – **Páhi község gazdái,** kik a kiskőrösi határ közelében laknak, mozgalmat indítottak

az iránt, hogy Kiskőrös községhez csatoltassanak. Amint halljuk, az egész községnek megvan ez az óhaja, ha pedig ez nem sikerül, akkor a kiskőrösi járáshoz akarnak tartozni, épp úgy, mint Csengőd község. Ez utóbbi kívánságuk bizonyára könnyen fog menni, hiszen csak a régi vármegyei szellem mellett lehetett oly intézkedést elképzelni, hogy Kiskőrös szomszédjában levő község az 50 km-re fekvő Kunszentmiklós-hoz tartozzék.” /Megjelent a Kiskőrös és Járása 1919. március 9-i számában/

„[...] – **Szépen sikerült** cigány bált rendezett a helybeli zenekar [ti. Molnár Ferenc bandája] vasárnap este a színházteremben. A tágas nagytermet színültig megtöltötte a közönség s a multság anyagilag is szépen jövedelmezett.” /Megjelent a Kiskőrös és Járása 1919. március 9-i számában/

„[...] – **Építkezés.** A polgári iskola építő bizottsága az épület befejezéséhez szükséges anyagokat beszerezte és mihelyt az idő megengedi, hozzáfognak a munkákhoz. Bizony ideje is, hogy befejezzék az épületet, hiszen öt éve áll félig készen. Ha 1914-ben befejezték volna, nem emelkedett volna az építési költség az előirányzott összeg négy-ötszörösére. Nagyobb költség szükséges az iskola felszerelésére és tanszerekkel, padokkal való ellátására, de ettől a kiadástól megszabadulhat a község, ha az iskolát átadja az államnak. Reméljük, hogy az új néptanácsnak lesz rá gondja annak idején.” /Megjelent a Kiskőrös és Járása 1919. március 9-i számában/

„[...] 1915-ben 28, 1916-ban 31, 1917-ben 47, 1918-ban 112, és 1919-ben március 14-ig 118 házasságot kötöttek Kiskőrösön. [...]” /Megjelent a Kiskőrös és Járása 1919. március 16-i számában/

Megjegyzés: Valóban rekordszámú házasságkötés zajlott ekkoriban, ám nem csak Kiskőrösön, az országos adatok hasonló tendenciát mutattak. Amit a háborús viszonyok nem tettek lehetővé, azt bepótolták a frontról hazatért fiatal emberek, miközben a régi Magyarország éppen a haláltusáját vívta.

„[...] – **Megalakult Kiskőrösön is a vörös hadsereg** [ti. a vörös őrség – az új rendfenntartó karhatalom a nemzetőrség helyett]. A jelentkezők tudatában vannak annak a fontos missziónak, amelyet a jelen válságos időkben betöltenek. Adja Isten, hogy ne legyen szükség arra, hogy tettekkel is újra beigazolják, amit négy és fél éven át napról-napra beigazoltak a fél világnak, hogy nincsen párja a magyar hősiességnek és vitézségnek. A vörös hadsereg parancsnoka **Pozsgay Béla** [ti. korábbi nemzetőr parancsnok]” /Megjelent a Kiskőrös és Járása 1919. március 30-i számában/

„[...] – **Népgyűlések.** Szombaton este a színházban — vasárnap délután pedig a Petőfi téren tartott nagyszámú hallgatóság előtt nyilvános népgyűlést a helybeli szocialista párt. A szombati gyűlésen Márkó Mihály, Kovács Imre, Viczián Lajos, Rimár György és Kiss Béla ismertették a helyzetet és foglalkoztak a hirtelen beállott politikai fordulattal, vasárnap délután pedig Laczkó János, Vanis Elemér (Budapest) [ti. a Forradalmi Kormányzótanács politikai biztosa, őt váltotta tisztségében később Csuka Béla], és Albrecht elvtárs budapesti (sic!) és dr. Schwarcz Ferenc beszéltek. A népgyűlés ugyanakkor megválasztotta a 10 tagú direktóriumot. Mindkét gyűlés a szocialista párt fegyelmettségét ellenőrző keretek közt ment végbe.” /Megjelent a Kiskőrös és Járása 1919. március 30-i számában/

„[...] – **Bár szólásszabadság** van, azért ez nem jelenti azt, hogy a helybeli szocialista párt gyűlésén bárki szónokoljon olyan dolgokról, amihez nem ért. Az ilyen beszédek, mint ahogy már volt rá eset a múlt szombaton is, csak félreértésre adhatnak okot. A párt vezetősége igyekezzék az ilyet megakadályozni.” /Megjelent a Kiskőrös és Járása 1919. április 6-i számában/

„[...] – **Csak nem akaródzik** az ezüstpénznek, hogy előjőjön a sötét rejtékből. Pedig mindenkinek erkölcsi kötelessége, hogy átadja a forgalomnak az elrejtett ezüstpénzt. Igen könnyen megjárhatják a dugdosók, ha majd jön egyszer csak a rendelet, hogy a királyok képpével ellátott pénzek értéküket veszítették! Mi lesz akkor atyámfiak a láda fenekén szunnyadozó ezüstpénzzel?” /Megjelent a Kiskőrös és Járása 1919. április 6-i számában/

„[...] – **A fölösleges élelmicikket** nemcsak szabad, de szükséges is a piacra vinni. De ésszerű cselekedet is, mert akinél a vizsgálat felhalmozott készletet talál, annak sirlalmas lesz a helyzete. Jó volna már egyszer, ha megértenék a bőségben dúskálók, hogy istentelen dolog az éhezők szája elől eldugni az élelmicikket. Nehogy azt higgyék, hogy mert maximálva lesznek az árak, akkor nem kell a piacra vinni. Ez olyan nagy tévedés, hogy könnyen kijárat érte pár hónapi fogház.” /Megjelent a Kiskőrös és Járása 1919. április 6-i számában/

„[...] – **Felhívás.** Aki gabona és liszt feleslegét be nem szállítja, akiről kiderül, hogy el látott és mégis igénybe veszi a közellátást, aki továbbá a családban előfordult halálesetet be nem jelenti, s az elhalt tag részére továbbra is igénybe veszi az élelmiszerjegyeket: azok mindannyian a közét lopják, és mint ilyenek: Forradalmi Törvényszék elé fognak állíttatni.” /Megjelent a Kiskőrös és Járása 1919. április 13-i számában/

Megjegyzés: A fenti két hír is jelzi, hogy hiába az eltelt idő, gyakorlatilag az 1918-as év utolsó harmada óta továbbra is megoldatlan volt a közellátás ügye. Ez egyre radikálisabb intézkedések bevezetését kívánta meg.

„[...] – **Olvassa el mindenki!** Elvtársak! A direktórium elhatározásából Kiskőrösön is megalakul a Szocialista Szabad Iskola. Tartsa minden öntudatos dolgozó ember erkölcsi kötelességének, hogy ott, ahol a proletárság szellemi fegyvereit kovácsolják, tanulással vegye ki a részét a munkából. A régi rend tudatlansággal tett bennünket türelmessé, az új világot sem megérteni, sem megteremteni nem tudjuk soha, ha tunyaságba esve, nem tanulunk. A gondolkodás fegyelme visz el mindnyájunkat az ígéret földjére. Vigyázatok elvtársak: a tudatlanság félúton visszaránthatja törtető, világot megváltó sorainkat!” /Megjelent a Kiskőrös és Járása 1919. április 20-i számában/

„[...] – **A helybeli szocialista párt** olyan vezetéssel bír, akik rendelkeznek kellő tudással, hogy a népet oktassák, tanítsák. Teljesen feleslegesnek tartjuk az „átvonuló alkalmi szónokok” szereplését az oktató estélyeken. Nyilvános népgyűlésekre, ha jön idegen küldött, nagyon helyes dolog, de a családias szerdái és szombati oktató estélyen elegendők a mi pártvezetőségünk tagjai is.” /Megjelent a Kiskőrös és Járása 1919. április 20-i számában/

„[...] – **Két úgynevezett fogtechnikus hölgy** ütötte fel tanyáját a Szarvas fogadó vendégszobáiban, ahol a pácienseket fogazzák fel, vagy fogtalanítják meg. Úgy halljuk, hogy ezt a műveletet az utóbbi időben nem a „lovagiasság szabályai” szerint hajtják végre, mert a kialakított munkadíjakat „saját hatáskörben” a duplájára emelik fel. Jó volna mindenekelőtt a vendégszobának épített helyiségekből a fogműtermet kiakolbólítani, aztán pedig a kötelességükre kitanítani a naságát, hogy az előre kialakított díjat a tömések közben nemcsak hogy nem illik, de nem is szabad önkényesen felemelni. Emelkedjenek ők a helyzet magaslatára.” /Megjelent a Kiskőrös és Járása 1919. április 20-i számában/

